

– et aktuelt læremiddel
i tidsskriftform

Norsknytt

ISSN 0801 5368

-
- Du og nærmiljøet
  - Litterær rebus
  - Hva heter det på dansk og svensk
  - Vitser er miniskuespill
  - Moro med nyord
  - Vi snakker om norsk
  - Graffiti
  - Den store ordjakta
  - Pop og rock
  - Lag først et tankekart
  - Grammatikkspill
  - Rottefangeren
  - Fortellerplakaten
  - Roald Dahls bøker...

REDAKTØR: TONJE BJORDAL

Norsknytt

Norsknytt nummer 3-4 2015

B-økonomi

Returadresse:
Norsknytt
Postboks 303
7601 LEVANGER

Norskfagsang
**Mange sjangre
må du ha**
Melodi: *Island in the sun*

Norsk er moro.
Norsk er bra.
Norske ord
må vi nordmenn ha.
Snakke, skrive
bli rett forstått.
Ja, trim språket ditt,
tren det rikt og godt.

Velg et ord
å tenke på.
Nye ord vil du
stadic få.
Fang inn orda
for de flyr.
Bruk dem i dikt
og i eventyr.

Norsk er moro.
Osv.

Skriv en grøsset.
Dikt en sang.
Lag et rim
og ei regle lang.
Hold en tale
for en venn.
Så får Du kanskje
et dikt igjen.

Norsk er moro.
Osv.

Les og lær
av dem som skrev
drama, viser,
fabler, brev.
Mange sjangre
må du ha.
Velg ut sjangre
som passer bra.

Norsk er moro.
Osv.

Bokmål
**Syng sangen -
svar på oppgaver**

1. Finn sjangrene

I sangen er det nevnt flere sjangre (teksttyper). Skriv ned sjangrene. Nevn titler på noen av sjangrene, for eksempel på et eventyr, på et dikt osv.

2. Det finnes mange sjangre

Du kjenner sikkert navn på flere sjangre enn de som er nevnt i sangen. Skriv ned noen flere sjangernavn, og nevn gjerne noen titler også - om mulig.

3. Likheter mellom noen sjangre

Det er tydelige likheter mellom flere av sjangrene som er nevnt i sangen.

- Hva har sjangrene eventyr og fabler felles? Forklar.
- Nevn flere sjangre som har felles trekk med eventyr og fabler.
- Hvilke fellestrekks kan sanger, viser og dikt ha? Forklar.
- Nevn flere sjangre som er i slekt med vise-sang-diktfamilien. Nevn gjerne noen titler også.

4. Delemlner i norskfaget

I norskfaget arbeider vi med mange dellemner. I sangen er fri skriving og litteraturlesing nevnt.

- Skriv ned flere dellemner som hører norskfaget til.
- Hvilke dellemner i norskfaget syns du er de viktigste? Begrunn svaret ditt.

5. Enig - uenig?

Les det verset som står først i sangen. Er du enig eller uenig i det som sies der. Si din begrunnde mening.

Norsknytt

ISSN 0801 5368

– et aktuelt læremiddel
i tidsskriftform

- Den store ordjakta
- Pop og rock
- Lag først et tankekart
- Grammatikkspill
- Rottefangeren
- Fortellerplakaten
- Roald Dahls bøker...
- Du og nærmiljøet
- Litterær rebus
- Hva heter det på dansk og svensk
- Vitser er minskuespill
- Moro med nyord
- Vi snakker om norsk
- Graffiti

REDAKTØR: TONJE BJORDAL

Hva er Norsknytt?

Norsknytt er et læremiddel i tidsskrift-format, særlig myntet på norsklærere i ungdomsskolen. Et overordnet mål for tidsskriftet er å tilby lærere kopieringsoriginaler, praktiske undervisningstips og faglig oppdatering. Norsknytt ønsker å gi liv og variasjon til norskundervisningen.

Norsknytt ble startet opp av norsk-læreren Jon Hildrum i Namsos i 1976. Nord-Trøndelag fylkeskommune finansierte i en lengre periode utgivelsen av Norsknytt, for å sikre at tidsskriftet ble tilgjengelig for alle ungdomsskolene i Nord-Trøndelag. Senere har tidsskriftet spredt seg til resten av landet.

Alle tekstene i Norsknytt er omfattet av opphavsrett, men lærere kan fritt kopiere alt stoff som er tilrettelagt for elever.

Siden oppstarten har Norsknytt hatt to redaktører. Norsklærer Jon Hildrum var redaktør fra 1976 til 2006. Norsk-lærer Øystein Jetne har vært redaktør siden 2007.

Vil du abonnere?

Et årsabonnement (fire numre per år) koster 695,- kroner. Bestillingen sendes:

Norsknytt
Postboks 303
7601 LEVANGER

eller:

post@norsknytt.no
www.norsknytt.no

Tidligere årganger

Abonnenter på Norsknytt har anledning til å bestille tidligere årganger til redusert pris. Porto og forsendelseskostnader kommer i tillegg:

♦ Årgangene fra 1990 til 1992 koster 50,- kroner per årgang.

♦ Årgangene fra 1993 til 2006 koster 200,- kroner per årgang.

♦ Årgangene fra 2007 til 2013 koster 350,- kroner per årgang.

Innholdsfortegnelse for Norsknytt 3/4-2015

- 4 **Ta ordet i klassen**
- 5 **Klippedikt**
- 6 **Skriv en dialog**
- 7 **Du og nærmiljøet**
- 9 **Får du tolvt rette ordspråk?**
- 10 **Tipp svenske «turistord»**
- 11 **Homonymene – en ordgruppe med smil i**
- 12 **Litterær rebus**
- 13 **Skriv en 50-stubb**
- 14 **Sett synonymene i de rette rubrikkene**
- 15 **Tipp sjanger og forfattere**
- 16 **Hva heter det på dansk og svensk**
- 17 **Sjangerslekskap**
- 18 **Vitser er miniskuespill**
- 19 **Moro med nyord**
- 21 **Nye rettskrivningsvedtak skaper problemer**
- 22 **Åtte sentrale punkter for den som vil bli en bedre skriver**
- 23 **Vi snakker om norsk**
- 25 **Norsk språkhistorie – et kronologisk skjema**
- 26 **Den store ordjakta**
- 28 **Pop og rock**
- 30 **Graffiti – folkedikting i miniformat**
- 31 **Logg til refleksjon og kommunikasjon**
- 33 **Norsk det beste språket for nordmenn**
- 35 **Norsknytt runder 25 år**
- 36 **Muntlig eksamen i norsk, forslag til oppgaver**
- 37 **Lag først et tankekart**
- 38 **Hva skjer når vi leser?**
- 39 **Annerledesskole skaper motivasjon**
- 41 **Bløte «to-linjere», råstoff til sketsjer**
- 42 **Grammatikkspill**
- 44 **Rottefangeren**
- 46 **Tankekart – nyttig i idefasen**
- 47 **Fortelleplakaten**
- 48 **Snakkebobler fylles med tekst**
- 50 **Heidi i toppform**
- 51 **Skriv-rett-ark**
- 52 **Roald Dahls bøker gir grøss og glede**
- 56 **Norsknytt runder 30 år**
- 57 **Tretti spørsmål om språk og litteratur**
- 58 **Kodegåter - og litt til**
- 59 **Bilder i hverdagen**
- 61 **Hvilken dialekt bruker disse personene?**
- 62 **Skaff deg opplysninger om tegneserier**
- 64 **Fotballsterker**

Slik gjør vi det

Smaå drypp fra lærer til lærer

Fagbøker på biblioteket er ofte bedre egnet enn tekster på internett

Når elvene arbeider med prosjekter eller andre større oppgaver, blir det fort kø ved datamaskinene.

Elevene ønsker å søke etter stoff på internett. Selvsagt skal elevene ha øving i bruke elektroniske hjelpeemidler. Men mange lærere har nok erfart at mye av det stoffet som elevene finner på internett, ofte er for vanskelig både faglig og språklig sett. Det er kort og godt ikke tilrettelagt for elever i grunnskolen. Sjeldent finner de greie, oversiktlig og lettlesete artikler som gir svar på det elevene har behov for vite. Søking på internett kan også være meget tidkrevende.

Bøkene som bibliotekene kan skaffe, egner seg i mange tilfeller bedre for formålet. Særlig har barne- og ungdomsavdelingene mye bra å by på. På steder der slike avdelinger mangler, har det stedlige folkebiblioteket oversikt over all tilgjengelig litteratur. De kan bestille litteratur fra andre bibliotek. Glem heller ikke at det fins mye stoff i lærebøker. Her er tekstene lagt til rette for årsgruppene både når det gjelder innhold og språk. Oppslagsverk av alle slag er utmerkede kilder.

Musikk som “lydvegg” mellom grupper i klasserommet

Når en har konkurranser e.l. mellom grupper i klassen, kan det by på vansker for gruppemedlemmene å diskutere seg imellom uten at nabogruppene lytter. Dersom en i slike situasjoner spiller musikk, motvirker det lytting. Musikken fungerer som lydvegg.

Dramatisér grammatikken

Dramatisering har stor innlæringseffekt. Stoff som elevene har dramatisert, fester seg godt i minnet. Dessuten virker dramaaktiviteten vanligvis oppkvikkende og motiverende på elevene. Så hvorfor ikke prøve denne arbeidsformen også på emner der en variasjon i arbeidsformen sikkert kan være spesielt kjærkommen, for eksempel i grammatikk?

Det går an å dramatisere verb i infinitiv (å hoppe, å danse, å smile, å klappe), adjektiv (glad, sur) og adverb (fort, sakte) og enkelte elever kan ved forskjellige kroppsstillinger framstille forskjellige substantiver, for eksempel dyr.

Hvilken dikter/litterær person er jeg?

Spørrekonkurranser om litterære emner kan arrangeres i klassen. En form kan være at en elev er en kjent dikter eller en person fra et litterært verk. Han gir noen opplysninger om ”seg selv” og spør: ”Hvem er jeg?” (Det må også gå an å stille spørsmål til ”dikteren”.) Den eleven eller det laget som finner fram til rett svar på grunnlag av færrest opplysninger eller spørsmål, høster flest poeng.

Frisk opp de muntlige framføringene

Minn elevene om at det egentlig er så lite som skal til for å gjøre en kjedelig framføring mye bedre. Det dreier seg om å vise litt oppfinnsomhet og å ta i bruk noen uvanlige framstillingsmåter samt å elve seg inn i stoffet. Her er noen forslag: Litt maskering og utkledning gjør underverker der det er naturlig, enkle dramatiseringer, bilder og illustrasjoner er alltid nyttig, vis fram gjenstander, gi tilhørende små aktiviseringsoppgaver. Rapping, sang og musikk skaper god avveksling.

Pronomen

Læreren så at Mette ikke fulgte med: ”Nevn tre pronomener, Mette.”

Mette: ”Hvem? Hva? Jeg?”

Læreren: ”Riktig.”

Slik gjør vi det

Smaå drypp fra lærer til lærer

Del opp sammensatte ord, så ser du lettere hvordan ordene skal staves

Dersom du er i tvil om skrivemåten på et sammensatt ord, kan det være nyttig å dele opp ordet. Da ser du ordet og betydningen av det på en ny måte. Kanskje får du også en ny opplevelse av ordet og ser bedre hvordan det skal skrives.

Ordet allmenn skal nå skrives med to ll`er, noe som er logisk ut fra betydningen. Ordet betyr det som angår alle menn, dvs. alle mennesker. Ordet er avledet av det norrøne allmennr. Svenskene bruker stavemåte allman, men i bestemt form allmanna.

Andre ord som det kan være lurt å dele opp og se nøyere på, er kan-skje, nys-gjerrig, inter-esse og dess-verre. Mange får en liten språklig a-ha-opplevelse når de ser ordene på denne måten. Ellers kan en være oppmerksom på at langt flere ord enn de fleste tror, skal oppdeles. Det gjelder for eksempel ordene til sammen, i dag, vær så god.

Små “nøtter” fra reisen på prospektkortet

Når vi er ute og reiser, sender vi ofte fargerike prospektkort til slekt og venner.

Oftest skriver vi noen kjedelige opplysninger om vær og mat på disse kortene.

Jeg har erfart at mottakeren husker kortene mye bedre når de inneholder noen ”nøtter” fra reiseruten. For folk flest liker å bryne seg på for eksempel reiserebusser. Under en reise med hurtigruta i Nord-Norge hadde vi blant annet anløpt disse to stedene: FARGE+STAT, SØK ET MÅL. Vi hadde også sett øya SOMLETE+POSITIV.

God reise, send kort med ”nøtter” på.

Slå et slag for lyrikk og skriftforming

Sjeldent lånes det ut bøker fra lyrikkhylla på skolebiblioteket. Her er det behov for en aksjon. Nå og da bør norsklærerne (og andre lærere) trimme elevene i skriftforming. Gi elevene i oppgave å skrive av et dikt så vakkert som mulig på en plakat som senere skal henges opp i klassen. Etter opphengingen får elevene lese og kommentere ”sine” dikt. Til klassen kan følgende spørsmål stilles: Hvilke bilder ser du på din indre fjernsynsskjerm når du hører dette diktet opplest? Skriv ned stikkord.

Elevene velger selv hvilke dikt de vil skrive av fra ei diktsamling som de låner på skolebiblioteket. Elevene kan gjerne oppmuntres til å tegne og pynte diktplakaten sin. Kanskje kan jakta på et høvlig dikt virke skjerpende på interessen for lyrikk? Det er forsøket verd.

Skriveøvinger i ”glemmeboka”

Alle lærere har erfart at elever glemmer bøker. Slike forglemmelser skal helst behørig noteres.

Ordenskarakteren skal dokumenteres. Slike innføringer i dagboka tar tid.

Hvorfor kan ikke slike glemmemerknader førs av elevene sjøl - kombinert med ei lita skriveøving? Det trengs ei vanlig skrivebok. Når elevene opplyser om glemming, flagrer glemmeboka ned til eleven som skriver hva han har glemt, grunngir hvorfor, gjerne med lovnad om forbedring. Dato og underskrift hører sjølsagt med.

Glemmeboka har blitt underholdende lesning både for elever og lærere, for mange uttrykker seg humoristisk. Dessuten er den meget populær ved klasse-jubileer!

Men først og fremst skal den forebygge glemming.

NORSKnytt

Et nostalgisk tilbakeblikk

I løpet av 2014 kunne Norsknytt feire 40-årsjubileum. Til ære for nye abonnenter og til ettertanke for gamle abonnenter har vi viet dette nummeret til å dykke i arkivet til Norsknytt.

Det har skjedd svært mye på disse årene med norskfaget - med nye læreplaner og endret faglig innhold og fokus. I tillegg har det vært en revolusjon på den tekniske siden med en ny digital hverdag. Våre abonnenter har imidlertid ikke etterspurt Norsknytt i digitalt format, så vi har valgt å være tro mot papirformatet.

Norsknytt ble startet opp av norsklæreren Jon Hildrum i Namsos. Nord Trøndelag fylkeskommune finansierte i en lengre periode utgivelsen av Norsknytt, for å sikre at tidsskriftet ble tilgjengelig for alle ungdomsskolene i Nord Trøndelag.

Norsknytt ble første gang utgitt ssom tidsskrift i 1989 med Trøndersk Multimedia som utgiver – i en kort periode under tittelen Norskfaget. Fra og med 1990 har bladet hatt nåværende navn og forside.

Norsknytt ble etter hvert etablert som eget selskap og fra 1991 utgitt av Norsknytt ANS.

Jon Hildrum sluttet etter hvert å undervise og i 2007 ble Øystein Jetne ny redaktør. Det som presenteres i dette nummeret av Norsknytt er i sin helhet fra den perioden Jon Hildrum var redaktør.

Omslagsside: Norskfagsangen

Muntlig framføring — noen øvingssituasjoner:

Ta ordet i klassen

«For mange elever er... det å opptre noe av en plage, og alt må gjøres for å lette og avdramatisere de muntlige framføringene. (Eidevall 1976)

Svært mange elever, en undersøkelse viser at hele 90 prosent syns det er vanskelig, ubehagelig eller nærmest uoverkommelig å snakke i sin egen klasse. Storparten av disse er redde for å dumme seg ut overfor kameratene, noen kjenner seg også sjenerende for læreren.

Det er ingen lett oppgave å bedre taleferdigheten og styrke motet slik at elevene oftere tør ta ordet i klassen. Det viktigste av alt må være å gi elevene en *språklig selvtillit*. Ordforrådet må utvides, noe litteraturlesingene kan bidra til. Dersom situasjonen kan bli slik i skolen at det er mulig å arbeide med *små grupper* i større grad enn nå, ville det være meget gunstig for de muntlige disipliner.

I startfasen kan en del *lekepregete aktiviteter* som krever snakking, være nyttig. Her er noen forslag.

1. Beskriv et halvt bilde

Her kreves en del bilder, gjerne prospektkort. Disse klippes over på midten (i høyre klassesett kan bildet deles i tre biter). Hver elev får sin bilde-del.

Elevene får i oppgave, etter tur, å beskrive sin bildedel. Alle må lytte til alle. Når alle har gitt sin beskrivelse, skal elevene så fort som mulig finne fram til bildehalvdelen som hører sammen med deres egen del. Denne aktiviteten passer best i mindre grupper.

2. Lag assosiasjons-kjede

Her skal ordfantasien og kombinasjonsevnen øves med utgangspunkt i et assosiasjonsord.

Forslag til startord: JORDBÆR.

Læreren spør første elev: «Hva ser du for deg når du hører ordet JORDBÆR?» Svar: «RØDFARGE». Neste elev assosierer rødfarge med ordet ROSER osv. Slik fortsetter assosiasjons-leken til alle har funnet et ord. Artig er det med god fart på leken.

Tegn — etter beskrivelse

Elevene arbeider i par. Hvert par får et bilde, et prospektkort eller en kunstreproduksjon. En elev forteller om motivet. Den andre, som ikke ser bildet, *tegner* etter den muntlige beskrivelsen.

4. Høytlesing — parvis

Læreren finner fram til litteratur som hører for høytlesing. To og to elever leser for hverandre. Her aktiviseres halvparten av klassen med høytlesing samtidig. Alle har noen som hører på. Elever som vanligvis vegrer seg mot å lese høyt i klassen setter pris på denne formen for høytlesing.

5. Les høyt sammen

Kor-lesing har en gunstig sosial virkning. Svake lesere kan delta uten frykt for å dumme seg ut. Fin stemmebrukøving er det også.

Denne opplesingsformen kan også varieres med solo- eller duo-partier og hører da godt som underholdningsinnslag ved foreldremøte e.l.

(Andre Bjerkes moro-dikt PYRAMIDEN egner seg blant mange andre godt som opplesingsnummer for flere stemmer).

Slik gjør vi det

Smaå drypp fra lærer til lærer

Morsomt å møte fremmedord på reisen

En av de mange gledene som reiser i fremmede land gir, er å støte på ord som ligner på dem en kjenner fra morsmålet. Dette gjelder først og fremst når en reiser i land utenfor de sentraleuropeiske, der en tror en at en ikke kjenner til språket i det hele tatt. Likevel, fra oppslag på flyplasser, plakater i butikker, avisar m.m. ser vi fremmedord som skrives nesten på samme vis som de gjør i vårt eget språk. Sannelig viser det seg at fremmedordkunnskapen er til god hjelp når vi skal tyde menyer, ord på tøyvaskeposen på hotellet m.m. Overalt i ellers fremmede omgivelser står de og rettleder oss. Skrivemåten varierer rett nok fra land til land, men vi kjenner igjen ordene selv om det i Polen står restauracja i stedet for restaurant. Autostrada, telefon, katalog og bank skrives som på norsk.

Mange elever reiser i dag til land utenfor det tysk- og engelskspråklige området. Enn om vi før avreisen oppfordrer dem til å samle forståelige fremmedord som de støter på under reisen. Fangsten kunne de så dele med klassen etter heimkomsten. En slik liten lystbetont lekse vil bidra til å skjerpe språksansen både hos dem som reiser og resten av klassen. En samtale om ordenes vandringer kunne utype kunnskapene. Det fins mange ordbøker som er til god hjelp her.

Store forfattere har også sine knep når det stopper opp

Alle som skriver, sliter med stoffet. Også de store dikterne står fast nå og da. På dette feltet er det ingen forskjell på små og store skribenter. For elever som strever med tekstene sine, kan det være en trøst og kanskje en oppmuntring å vite det. Kan hende er forskjellen på de små og store dikterne at de store ikke ga opp når vanskelighetene meldte seg. De kjempet med stoffet og kom videre. Forfatterskapskunst består av 95 prosent slit og svette og fem prosent talent, er det sagt.

Mange forfattere har fortalt om sine ritualer og små knep når skrivingen stoppet opp. Jan Kjærstad (f. 1953, fikk Nordisk råds Litteraturpris for 2001) fortalte i et intervju at han tror på slike knep når skrivingen stopper opp. Han tar for eksempel fram sin kostbare og magiske fyllepenn! Når den 17 karats gullsplitten skraper mot papiret, åpnes kildene igjen. "Når jeg ser det blinke i gullet, kjenner lukten av blekk i nesa, motstanden i papiret, da tenker jeg: Nå kommer det. Nå klarer jeg det."

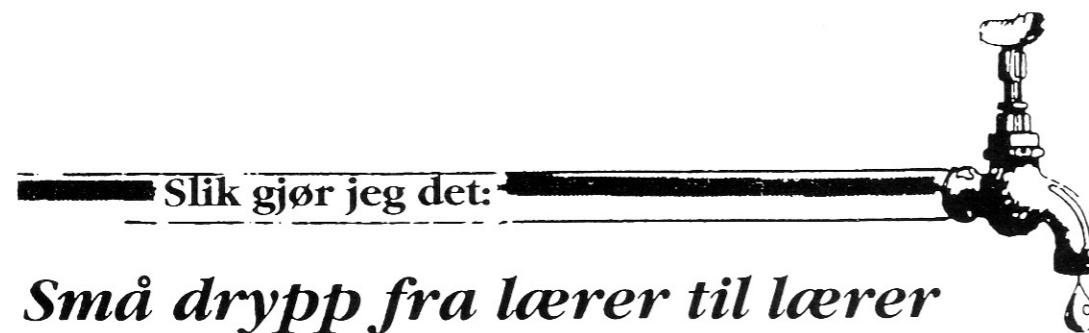
Gleden over å gi tankene en klar og god form

Så kommer den berusende lykkefølelsen som overvelder både små og store når de finner de rette ordene og skrivingen glir lett. Det er skapergleden som alle som gir noe av seg selv, kan fryde seg over. Den følelsen må læreren hjelpe elevene med å registrere, holde fast på og glede seg over. Gleden ved å gi en uklar ide eller tanke en presis form, er stor.

"Jeg har fått et bedre liv av å skrive. Forfatterskapet har lært meg mye om meg selv." Herbjørg Wassmo

"Ingen tanke er ferdig før den er formulert i ord. Å skrive er å gjøre tankene ferdige," Sven Wernstrøm

"Lykken er å se uferdige tanker få en klar og god form." Jon Elster

Slik gjør jeg det:

Små drypp fra lærer til lærer

Lærerens private lille nynorskordliste

Å rette skriftlige elevarbeider er tidkrevende, spesielt mye tid tar det å rette sidemålstekster på nynorsk. En blir stadig overrasket når en ser hvilke skrivemåter de nye ordbankene godkjener.

Det kan være praktisk at læreren lager sin egen vesle ordliste med nynorske "overraskingsord". Da sparer en seg bryet med å slå opp for å kontrollere om for eksempel ordene Norge, søvn og ansikt kan skrives slik på nynorsk.

"Snart er det vel bare ikkje, ein, eit, eg, kven, kva og korleis igjen av nynorsken," sa en trofast "nynorskretter" nylig.

Spill små pantomimer i ledige øyeblikk

Drama er et sentralt emne både i M87 (Her er drama det ordet som har de fleste sidetalls henvisningene i stikkordsregisteret) og i L97. (Den nye læreplanen mangler merkelig nok stikkordsregister!) Mye tyder på at drama ikke får så stor oppmerksomhet som læreplanene krever. En sentral grunn til dette er at lærerne tenker for stort når det gjelder drama. Da blir det strevsomt å sette i gang.

Bruk de små dramaformene, for eksempel pantomimen. Her kreves ingen store forberedelser med kulisser, kostymer og rollehefter m.m.. Det er bare å sette i gang når det blir litt tid til overs eller når det er behov for litt avveksling. Her er noen enkle pantomimeoppgaver:

1 Hvilket yrke utfører jeg nå

Elevene får i oppgave å framstille forskjellige yrkesutøvere. Medelevene gjetter hvilke yrker de enkelte viser.

2 Hvilken idrettsøvelse er dette? Øvelsen kan også vises baklengs.
3 Hvilket hverdagsgjøremål utfører jeg nå? Eksempler her kan være sykling, eggsteiking, å

lager matpakke m.m.

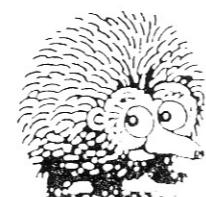
Oppmuntring på gule lapper - "strokes"

Oppmuntring på gode lapper - strokes
Når en eller flere elever har holdt et foredrag, spilt et rollespill eller utført en litt større innsats i klassen, gjør det så godt å få litt ros.

La klassekameratene skrive noen oppmuntrende ord på en gullapp. Så går en etter en fram til foredragsholderen og klistrer sin lapp på et stort ark som ligger på foredragsholderens pult. Bare positive bemerkninger er tillatt i denne sammenhengen. Motiverende for alle. Metoden er selvsagt amerikansk, den brukes i arbeidslivet og kalles "strokes", altså et vennlig verbalt klapp på kinnet.

Svapatipak, hva er det?

Svapatipak, hva er det?
Vi som var så heldige at vi fikk gå i en skole der det ble krevd litt utenatlæring, lærte oss en del underlige huskeregler. For å huske alle ordklassene satte vi sammen et mystisk ord av førstebokstavene i hver av ordklassene (et akronym). Her er ordet: Svapatipak. Smak på det, rop det ut i klassen. Et livaktig og sprettent ord, ikke sant!

HUSK: Spørsmålet er begynnelsen til all kunnskap.

Klippedikt

Jule-«diktet» eller julemontasjen nedenfor har vi sakset fra tidsskriftet «Idé og form». «Diktet» kan gi mange tanker og assosiasjoner og kan være et godt grunnlagsmateriale for en ytring eller en klassesamtale om moderne julefeiring.

Diktet kan også inspirere til selv å utforme «klippedikt» om andre emner. I aviser og ukeblad fins det råmateriale i rikt utvalg. Til fars- og morsdagsdikt, sportsdikt, bokdikt, motedik (klær), underholdningsdikt (kino- og teaterannonser m.m.), tenåringssdikt, salg- og kjøpdikt m.m.

Lær av Henrik Ibsen:

Skriv en dialog

Slik begynner dramaet «Peer Gynt» av Henrik Ibsen:

En li med løvetrær nær Åses gård. En elv fosser nedover. Et gammelt kvernhus på den andre siden. Het sommerdag. Peer Gynt, en sterkygd tyveårgutt, kommer nedover gangstien. Åse, moren, liten og fin, følger etter. Hun er sint og skjeller.

Åse: Peer, du lyver!

Peer Gynt (uten å stanse): Nei, jeg gjør ei!

Åse: Nå, så bann på det er sant!

Peer Gynt: Hvorfor banne?

Åse: Tvi, du tør ei!

Alt i hop er tøv og tant!

Peer Gynt (står): Det er sant - hvert evig ord!

Åse (foran ham): Og du skjems ei for din mor?

Først så renner du til fjells

månedsvis i travle onnen,
for å veide ren på fonnene,
kommer hjem med reven pels,
uten børse, uten vilt; -

og til slutt med åpne øyne
mener du å få meg bilt

inn de verste skytterløgne! -

Nå, hvor traff du så den bukken?

Peer Gynt: Vest for Gjendin.

Åse (ler spotsk): Riktig, ja.

Peer Gynt: Hvassé vinden bar ifra;

bak et oreholt forstukken
han i skaresneen grov

etter lav -

Åse (som før): Ja riktig, ja!

Peer Gynt: Pusten holdt jeg, stod og lyttet,
hørte knirken av hans hov,
så av ene hornet grenene.

Derpå varsomt mellom stenene
frem på buken jeg meg flyttet.

Gjemt i røsen opp jeg glyttet; -
slik en bukk, så blank og fet,
skulle du vel aldri sett!

Åse: Nei bevares vel!

Peer Gynt: Det smalt!

Bukken stupte bums i bakken.

Men i samme stund han falt,
satt jeg skrevs på bukkeryggen,
grep ham i det venstre øre,
ville nettopp kniven kjøre

bakom skolten inn i nakken; -

Her bryter vi av **dialogen** (samtalen) mellom Peer og mor Åse. Peer vil nå fortelle en riktig fantastisk historie, mens Åse tviler lenge på at det han forteller er sant. Derfor avbryter hun han stadig med skjenn, spørsmål og ilske bemerkninger.

Oppgave

Tenk deg at du er i Peers sted. **Du** skal fortelle mor Åse noe som er helt utrolig. Du går sterkt inn for å få mor Åse til å tro på at dette her du nylig vært med på.

Skriv **dialogen** mellom deg og mor Åse. Skriv gjerne rettedninger til skuespillerne slik som du ser Ibsen har gjort. (Du kan for eksempel fortelle en spøkelseshistorie eller en fantastisk historie fra verdensrommet eller fra fjerne strøk på vår egen klode. Opplevelser med villdyr (slik som Peer Gynt forteller om) hører også bra. Velg selv, bruk fantasien.) Du behøver ikke å skrive replikker som rimer, slik Ibsen gjør det i hele «Peer Gynt».

Slik gjør vi det

Smaå drypp fra lærer til lærer

Tankekart – også som klassearbeid

På side 7 er det vist hvordan enkeltelever kan arbeide med et tankekart.

Et tankekart fungerer også utmerket som gruppearbeid. Sett opp A3-ark i klasserommet.

Skriv overskrifta på en skriftlig oppgave som klassen skal arbeide med, midt på arket.

Elevene kan nå sette inn momenter rundt overskrifta etter hvert som de kommer på

noen. (Det er mest hensiktsmessig å skrive med blyant. Da går det an å viske og rette.)

På den måten kan mange bidra med ideer til oppgaven(e). Arkene kan gjerne henge i klasserommet noen dager, slik at stoffet modnes.

Humor – hovedmoment i L97

Blant hovedmomentene i 9. klasse er humor nevnt. Det er visstnok første gang at arbeid i humoristisk litteratur står så sentralt i en læreplan. Det er et gledelig tegn. En får håpe at dette også smitter på undervisninga. Humor gir som kjent energi. «Det er kort veg fra ha-ha til a-ha», er det sagt. De seks nye læreverkene i norsk for 9. klasse presenterer humor på svært forskjellig vis fra å fortelle at ordet humor opprinnelig betyddde væske – til å formidle vitser av varierende kvalitet.

I ei av lærebøkene kan vi lese om en lerd brite som på 1600-tallet mente at de tungsinlige lo «hi-hi». De livlige «ho-ho», mens de av det rolige slaget lo «he-he». Flere av lærebøkene inneholder for øvrig mer stoff enn planen forlanger. Derfor må lærerne huske å undervise etter planen, og ikke etter læreboka side for side.

Ordlista – tilbudsliste, ikke påbudsliste

Det er viktig å huske på at ordlista er ei tilbudsliste, ikke ei påbudsliste. Det vil si at du gjerne kan bruke ord som ikke står i skoleordlista, for eksempel dialektord. I større ordlister, for eksempel Bokmålsordboka og Nynorskordboka, finner du skrivemåte og forklaring på mer sjeldne ord, også dialektord. Vær også oppmerkesom på at det fins mange ordbøker for spesielle emner, for eksempel dataordbok, fremmedordbok, forkortingsordbok, rimordbok, nyordbok, skjellsordbok og flere.

Les teksten bakfra når du leter etter skrivefeil

Når vi jakter på ordfeil i egne tekster, er vi ofte «blinde». Vi kjenner innholdet i teksten for godt. Derfor ser vi ikke nøyne nok på orda. Når vi leser teksten bakfra, kan vi konsentrere oss om skrivemåten på hvert enkelt ord. Vi blir ikke «forstyrret» av innholdet og ser ortografiske feil lettere.

Musikk som «lydvegg» mellom grupper i klasserommet

Når en har konkurranser e.l. mellom grupper i klassen, kan det by på vansker for gruppemedlemmene å diskutere uten at nabogruppene lytter. Dersom en i slike situasjoner spiller musikk, motvirker det lytting. Musikken fungerer som lydvegg.

Slik gjør vi det

Små drypp fra lærer til lærer

Gode spørsmål er grunnmuren i prosjektarbeid

Det vanskeligste og viktigste i prosjektarbeid er å lage gode spørsmål. Spørsmålene må være enstydige og presise. Altfor vide spørsmål vil gi dunkle og utflytende svar. Spørsmålene må bidra til å avgrense emnet.

Elevene har ofte vansker med å se hva som er sentralt innenfor et emne. Det kreves modenhet for å skille ut det vesentlige fra det uvesentlige. Derfor må elevene trenes i å se hva som er hovedpunktene i en sak.

En innføring i enkel spørreteknikk er nyttig. Ut fra de innledende spørreordna kan spørsmåla deles i tre grupper:

1. Beskrivende spørsmål

Innledende spørreord: Hva, når hvor, hvem?

2. Forstående og forklarende spørsmål

Innledende spørreord: Hvordan, hvorfor, hvilke virkninger?

3. Holdningsspørsmål

Innledende spørsmål: Hva mener vi om saken, hva kan vi gjøre for å forandre saken?

Spørsmålsgruppe 1 er den enkleste, derfor bør elevene i startfasen oppmuntres til å lage flest hva-når-hvor-hvem-spørsmål. Å lage beskrivende spørsmål er det første trinn når en skal lære om spørsmålsstilling. Senere kommer forstående spørsmål og holdningsspørsmål som er mer krevende. Det er nyttig å gjennomgå disse spørsmåltypene med elevene. Ut fra en tekst må elevene få arbeide med å stille ulike typer spørsmål.

Unngå substantivsjuke

I litt oppstyrt bokspråk har vi lett for å bruke substantiv som er avledet av adjektiv eller verb. Språket blir bedre om vi brukte det enkle adjektivet eller verbet. Ikke skriv: - Det viste seg å medføre riktighet. Skriv: - Det viste seg å være rett.

Frisk opp språket med ord fra idretten

Idretten er spennende og dramatisk. Derfor blir idrettsspråket også i stor grad brukt for å friske opp all språklig framstilling. Selv i Bibelen er språket krydret med ord fra kapplateikar og kamp. I moderne språk finner vi svært mange idrettsord. Gjør elevene oppmerk som på det. La dem komme med eksempler. Slik aktivitet øker sansen for språk. Når en først er kommet i gang, vil eksemplene hagle. Snart er hele tavla full av idrettsord som vi bruker i overført betydning. En slik aktivitet stimulerer språknysgjerrigheten.

Skriv logg mens du leser

Enkelte elever kan ha stor utbytte av å skrive logg mens de er i ferd med å lese ei bok. De tar en lesepause etter hvert kapittel eller sjeldnere og noterer hva de syns om boka så langt. De skriver hva de syns om personene, hvordan de tror handlinga utvikler seg vider o.l. Slike notater er interessante å lese igjennom etter at boka er ferdiglest. Det er ingen tvil om at slike arbeidsmåter skjerper interessen og gir større leseropplevelser. Spesielt interessant kan en slik loggskriving være dersom to eller flere elever leser den samme boka og sammenligner og drøfter loggene sine.

Du og nærmiljøet

MINE FORESATTE

Meg selv

FØDSELDAG -
OG ÅR

MIN ADRESSE

FØDSELSSTED

NAVN

HØYDE

VEKT

HÅRFARGE

ØYENFARGE

MINE SØSKEN

MINE HOBBYER

Mitt nærmiljø — fyll ut det som passer for deg.

Min kommune	Min fylke	Min barneskole	Min ungdomsskole
Ordføreren	Fylkesmannen	Rektor	Rektor
Nærmeste folkebibliotek	Nærmeste kirke	Nærmeste sykehus	Nærmeste kino

Nærmeste flyplass	Nærmeste jernbanestasjon	Nærmeste arbeidskontor	Videregående skoler
Lag. og sotinger	Fotball-lag	Butikker	Jdrettsplasser

Slik gjør jeg det

Små drypp fra lærer til lærer

«Bestemorhylle» på skolebiblioteket

For å skape interesse for eldre barnelitteratur kan det være tjenlig å opprette ei «bestemor/bestefar»-hylle på skolebiblioteket. På foreldremøte kan en gjerne opplyse at biblioteket tar imot slik litteratur som gave. Da er mulighetene for å få «originalbøker» til stede.

Mange av de «gamle» klassiske barnebøkene er nå kommet i nye utgaver. Det gjelder for eksempel bøkene om Biggles og Frøken Detektiv. Videre har «Frendeløs», «Robinson Crusoe», «Onkel Toms hytte», de gamle eventyrbøkene og flere sin naturlige plass i ei slik hylle. Elevene kan gjerne få i oppgave å drive PR for ei slik hylle, for eksempel ved å skrive bokmeldinger, lage reklameplakater m.m. for disse bøkene.

Slå et slag for lyrikk og skriftforming

Sjeldent lånes det ut bøker fra lyrikkhylla på skolebiblioteket. Her er det behov for en aksjon. Nå og da bør norsk lærerne (og andre lærere) trimme elevene i skriftforming. Gi elevene i oppgave å skrive av et dikt så vakkert som mulig på en plakat som senere skal henges opp i klassen. Etter opphenginga får elevene lese og kommentere «sine» dikt. Til klassen kan følgende spørsmål stilles: Hvilke bilder ser du på din indre fjernsynsskjerm når du hører dette diktet opplest? Skriv ned stikkord.

Elevene velger selv hvilke dikt de vil skrive av fra ei diktsamling som de låner på skolebiblioteket. Elevene kan gjerne oppmuntres til å tegne og pynte diktplakaten sin. Kanskje kan jakta på et høvelig dikt virke skjerpende på interessen for lyrikk? Det er forsøket verd.

Skriveøvinger i «glemmeboka»

Alle lærere har erfart at elever glemmer bøker. Slike forglemmelser skal helst behørig noteres. Ordenskarakteren skal dokumenteres. Slike innføringer i dagboka tar tid.

Hvorfor kan ikke slike glemmemerknader føres av elevene sjøl – kombinert med ei liten skriveøving? Det trengs ei vanlig skrivebok. Når elevene opplyser om glemming, flagrer glemmeboka ned til eleven som skriver hva han har glemt, grunngir hvorfor, gjerne med lovnad om forbedring. Dato og underskrift hører sjølsagt med.

Glemmeboka har blitt underholdende lesning både for elever og lærere, for mange uttrykker seg humoristisk. Dessuten er den meget populær ved klasse-jubileer! Men først og fremst skal den forebygge glemming.

BRUKSANVISNING FOR GRAMMATIKKSPILLET (side 16 og 17)

Et ordklassespill kan være en morsom måte å variere innlæringen av ordklassene på. Elevene deles inn i grupper på f eks fire elever, én er dommer og sitter med fasiten samtidig som han noterer poengene. Det som trengs er en spilleplate, en fasit, tre brikker og en terning til hver gruppe. Elevene skifter på å være dommer.

Mens elevene spiller, kan det være dempet musikk i klasserommet, så de forskjellige gruppene ikke hører hverandre.

Spillet kan gjøres enklere og ta for seg færre ordklasser og utvides etter hvert som nye ordklasser gjennomgås.

Fasiten kan også varieres alt etter hvor detaljert en vil gå til verks. En kan forvente kun ordklassen, eller en kan gå mer i dybden. Ordet ELEVER kan gi 6 poeng, for substantiv, fellesnavn, hankjønn, flertall, ubestemt form og konkret.

For å gjøre det lettere for elevene å huske navnet på ordklassene, kan en la forbokstavene danne et ord, svapatipak.

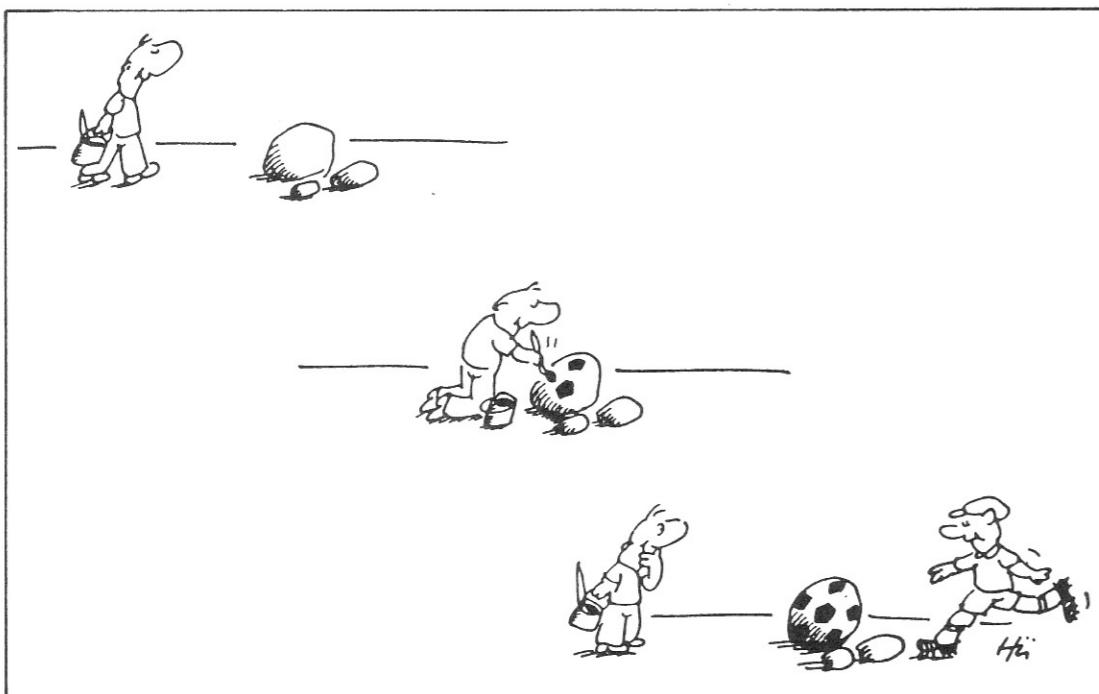

Fotballstreker

A

B

Bilde A

1. Foreslå en passende tittel på tegningen.
2. Forklar hva som har skjedd før situasjonen som tegningen viser.
3. Fortell om det som nå vil skje.
4. Kjenner du til andre uvanlige måter å trekke tenner på? Fortell.

Bilde B

- Skriv en fortelling om det du ser på tegningene. Få også med hvordan du tror dette ender. Flett noen av disse ordene og uttrykkene inn i fortellingen: ondskapsfull, ment som en liten spøk, fotballutstyr, hadde aldri trodd det skulle ende slik.

Får du tolv rette ordspråk?

I alle disse ordspråkene mangler det ett ord. Let i ordsamlinga under, og sett rett ord på rett plass.

1. Ingen _____ uten ild.
2. Når det regner på _____, drypper det på klokken.
3. Den vet best hvor _____ trykker som har den på.
4. Du skal ikke skue _____ på hårene.
5. Det er _____ i hengende snøre
6. I mørket er alle _____ grå.
7. Gammel _____ er vond å vende.
8. Den som _____ synder ikke.
9. Der det er hjerterom er det _____.
10. Sovende _____ fanger ingen mus.
11. Det er ikke så nøyne med ei _____ i slaktetida.
12. Det koster å være _____.

ORDSAMLING

presten, katt, røyk, håp, pølse, skoen, katter, vane, kar, husrom, hunden, sover.

Alle disse ordspråkene har en dypere mening. Snakk om det.

Kodegåte 1

Hva ble Jakob da han mistet Lea?

Bytt ut hver bokstav i ordene nedenfor med bokstaven som kommer **foran** i alfabetet, så finner du svaret.

Svar: IBO CMF MFBMBVT = _____

Kodegåte 2 (nabobokstaver)

«Jeg lever av å få tida til å gå,» sa Urby.
Hvilket yrke hadde Urby?

Du finner svaret ved å bytte ut bokstavene på linjen nedenfor med nabobokstavene i alfabetet. Du må selv finne ut om det er nabobokstavene **foran** eller **etter** disse bokstavene som skal byttes ut.

Svar: VSNBLFS = _____

Noen svenske turistord som det er godt å kunne:

TIPP SVENSKA "TURISTORD"

Hva tror du de svenske ordene betyr? Skriv tippetegn her

1. SNÄLLTÅG

- a) Karneval
- b) Pyntebånd
- c) Hurtigtog

2. VYKORT

- a) Bybussbillett
- b) Prospektkort
- c) Miniskjørt

3. BIO

- a) Helsekost
- b) Kino
- c) Venterom

4. TIDNING

- a) Avis
- b) Varmestue
- c) Klokke

5. MATSÄCK

- a) Ryggsekk
- b) Nistepakke
- c) Brunt sukker

6. BREVLÄDA

- a) Konvolutt
- b) Liten isbre
- c) Postkasse

7. AFFÄR

- a) Forretning
- b) Bestefar
- c) Avreise

8. AFFISCH

- a) Fisk som ikke bør spises
- b) Plakat
- c) Sitron

9. VANDRARHEM

- a) Ungdomsherberge
- b) Hjemvei
- c) Skog

10. FILT

- a) Fiolin
- b) Ullteppe
- c) Tigger

11. RESVÄSKA

- a) Billig togbillett
- b) Renseväske
- c) Koffert

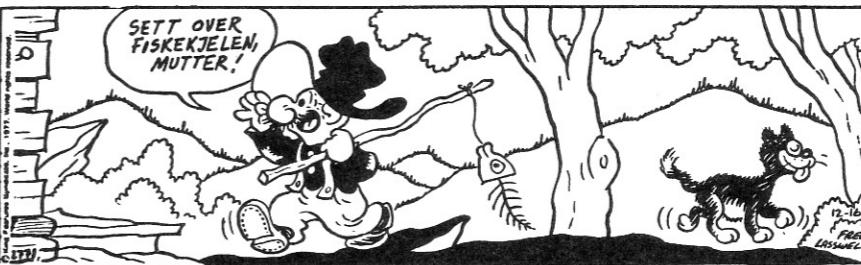
12. ÅNGBÄT

- a) Dampbåt
- b) Liten båt som henger bak en stor båt
- c) Bandasje

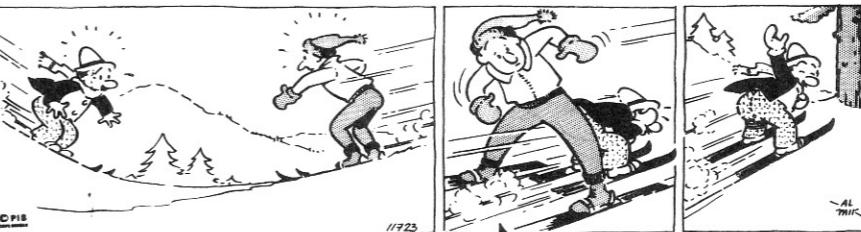

Tegneserier forteller

A. Snøfte Smith

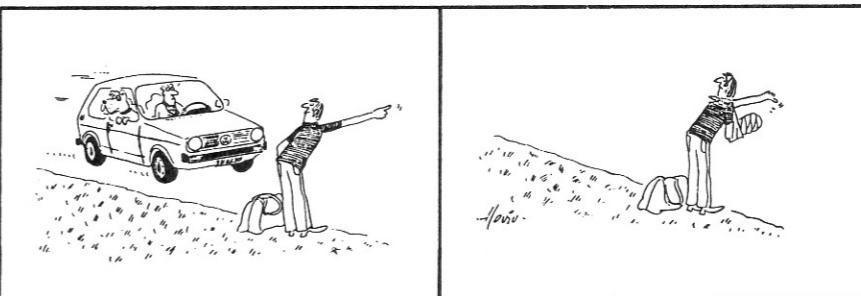
B. Ferd'nand

C. Max

D. Haikeren

Alle disse seriefortelleren forteller en historie. Velg en eller flere av disse oppgavene:

1. Skriv historie A slik du tror katten vil fortelle den.

2. Skriv historie A slik du tror Snøfte vil fortelle den til mutter etter at han har vist fram fangsten.

3. Skriv historie B slik du tror Ferd'nand vil fortelle den når han ligger i sykesenga.

4. Skriv historie C slik du tror Max vil fortelle den til sine venner.

5. Skriv historie D slik du tror haikeren vil fortelle den.

6. Hvilke av disse ordtakene kan passe som overskrifter til de forskjellige tegneserieene:

- Han kom fra asken til ilden.

- En skal ikke selge huden før bjørnen er skutt.

- Lykken står den kjekke bi.

- Hastverk er lastverk.

- Når enden er god, er allting godt.

- Den som ler sist, ler best.

- Av skade blir en klok.

- Den som intet våger, intet vinner.

Skaff deg opplysninger om tegneserier

Hva vet du om tegneserier?

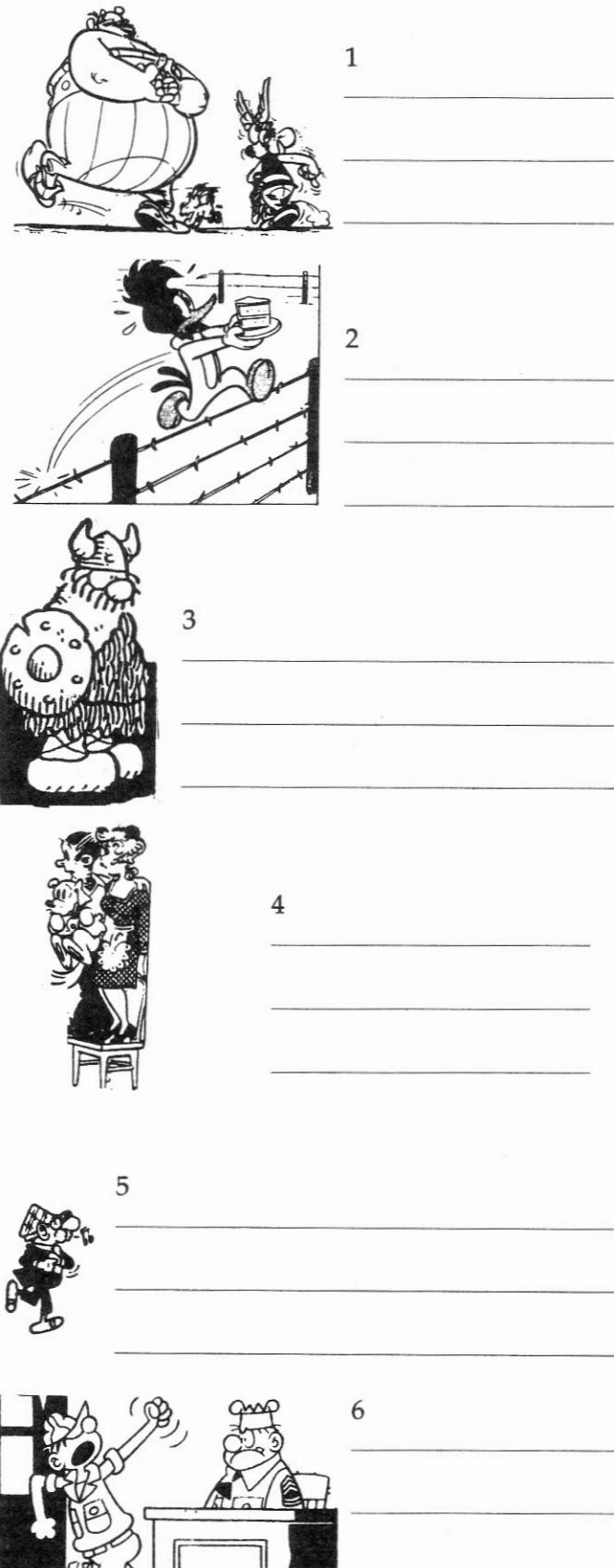
Kryss av på tippekupongen:

	a	b	c
1 Når kom den første tegneserien ut? a 1896 b 1922 c 1938			
2 Hva het den første tegneserien? a Tarzan b Den gule gutten c Snurre Sprett			
3 I hvilket land kom den første tegneserien ut? a England b Tyskland c USA			
4 I hvilken tegneserie ble «snakkeboblen» først brukt? a Knoll og Tott b Blondie c Andy Capp			
5 Hvilkens av disse seriene er laget i Finland? a Ferdinand b Mumitrollet c Skipper'n			
6 Hva er livretten til Skipper'n? a Agurk b Tomat c Spinat			
7 Hvem har oftest brukt dyrefigurer i sine tegneserier? a Reginald Smythe b Walt Disney c Charles M. Schultz			
8 Hvilkens av disse seriene er eldst? a Mikke Mus b Tarzan c Knøttene			
9 I hvilken serie er Baltus hovedperson? a Asterix b Knøttene c Den gule gutten			
10 I hvilket land foregår handlingen i serien om Prins Valiant? a England b Canada c Frankrike			
11 I hvilken serie møter vi statsmannen Cæsar? a Mumitrollet b Snurre Sprett c Asterix			
12 Hva heter den snille, pene damen i serien om Fünbeck? a Blondie b Fia c Eulalia			

Når du har krysset av på tippekupongen, kan du finne nærmere opplysninger om tegneserier i oppslagsverk. På grunnlag av det stoffet du samler, skriver du en tekst om tegneserier. Velg sjanger og overskrift selv.

Rette tippetegn: abc - abc - bbb - acc

Kjenner du disse tegneseriefigurene?

Skriv navn og gi noen karakteriseringer om tegneseriefigurene som du ser ovenfor.

HOMONYMENE — en ordgruppe med smil i

"Aldersheimen ble plassert ved fjorden slik at de eldre skulle få ro."

Denne perioden kan oppfattes som en vits. Hvorfor? Jo, ordet treff har dobbelt betydning. Ord som uttales og staves likt, men som har dobbelt betydning, kaller vi **homonymer**.

I språket vårt fins det mange slike ord. Her er noen eksempler: Rot, kort, mål, ball, krone, tang, egg, maske, kar, verk osv. En god del av homonymene bygges det vitser på.

Les tekstene nedenfor.

- 1 Finn det ordet i hver tekst som har dobbelt betydning.
- 2 Foreslå et entydig ord eller uttrykk som kan erstatte homonymet i hver tekst.
- 3 Gå på jakt etter vitser og utsagn som inneholder homonymer. Lag en homonymsamling i klassen.

- a) -Jegeren skjøt vilt omkring seg.
- b) En innsatt ble spurta om sin største interesse.
-Jo, sa han. -Politiet har alltid fengslet meg
- c) -Meld deg inn i skytterlaget og treff gode venner.
- d) Læreren: -Nevn et dyr, Roger.
Roger: -Kaffen.
Læreren: -Kaffe er da ikke noe dyr.
Roger: -Jo, far sier at nå er kaffen blitt dyr.
- e) Hansen oppdaget en mann som lå og kavet midt ute i elva.
-Hva driver du med der ute? ropte Hansen.
-Med strømmen! svarte mannen.
- f) -Olsen har fått gebiss.
-Hvordan vet du det?
-Det kom fram da vi snakket sammen.
- g) Annonse: -Stor båt til salgs. Båten er billig og lekker.
- i) -Ble det ikke svært varmt for deg da du var i Syden?
-Nei, politet skygget meg hele tiden.

- j) HVA SIER MÅNEN?

-Vi har alle våre problemer,
sier månemannen.

Han titter ned
i senga mi
og ser
gråteansiktet mitt.

- Du har kjærlighetssorg.
Og jeg er full
i natt.

Eksempel på -

Litterær rebus

I denne litterære rebusen er det gitt nokre stikkord til kjende norske diktarar på 1600-, 1700- og 1800-talet. Bruk opplysagsbøker og finn ut kva diktarar det er. Fyll òg ut med opplysningar i dei andre rubrikkane.

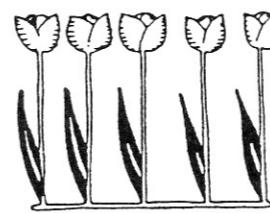
Kva for diktar?	Fødselsår	Dødsår	Titlar på fleire kjende verk eller tekstar	Andre opplysningar om diktaren og dikttinga
1		1910	«En glad gutt»	Han skreiv nasjonalsongen vår
2			«Peer Gynt»	Fødd i Skien
3		1945		Vart kalla «17. mai-kongen».
4	1647			Var prest i Alstahaug i Nordland
5	1684			Fødd i Bergen, men budde i Danmark det meste av livet
6	1813			Ho var syster av Henrik Wergeland
7			«Smeden og bakeren»	Levde i København
8	1818			Bilete av han står på femtikronesetelen
9		1885		Samla folkeeventyr Gav ut kokebok
10			«Gamle rendi»	Skapte nynorsken
11			«Familien på Gilje»	Ein av «dei fire store»
12	1849			Var borgarmeister i Stavanger
13		1873		Levde samtidig med Henrik Wergeland

Hvilken dialekt bruker disse personene?

Mange av de kjente dikterne og artistene våre bruker dialekt når de framfører tekstene sine. Hvilken dialekt bruker hver av disse? (Du kan velge svar mellom forslagene i rammen nedenfor.)

Alf Prøysen, DDE, Vazelina bilophøggersk, Jan Eggum, Halvdan Sivertsen, Åge Aleksandersen, Per Inge Torkildsen, Arthur «Oluf» Arntsen.

Totendialekt, trøndersk, bergensk, nordnorsk, hedemarksdialekt, rognlandsdialekt, trøndersk, nordnorsk.

En dialekt er en variant av nasjonsspråket som tales av en del av innbyggerne innenfor et område i språksamfunnet.

En dialekt kalles også et målføre.

Allerede i skoleloven av 1879 ble det fastslått at elevenes talemål skal danne utgangspunkt for morsmålsundervisninga.

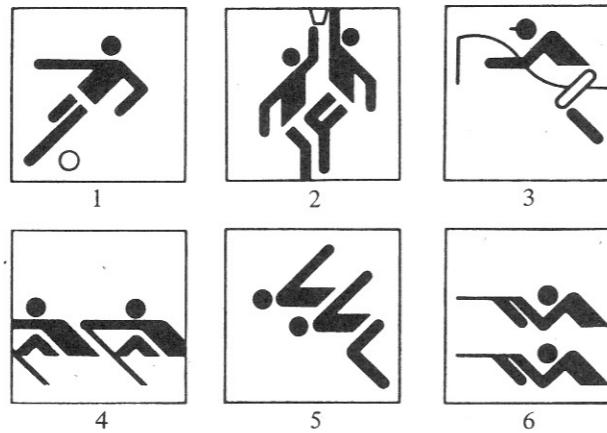
	A	B	C
<i>Ein tronovér</i> a) trøndersk sauerase b) en stabeis c) et spinneredskap			
<i>Ei rokko</i> a) en trespade b) en ringdans c) en brødsort			
<i>Ein korell</i> a) en krangel b) et blåseinstrument c) en steinsort			
<i>Ei koks</i> a) en kvinnelig båtbygger b) et syredskap c) ei ause til å drikke av			
<i>Ein kauri</i> a) en liten sau b) en trespon for opptenning c) en lang, tynn nordlending			
<i>Ein utangi</i> a) ei ugagnskrake b) et værhardt sted ved havet c) et redskap i smia			
<i>Eit bokkeltre</i> a) en busk som vokser i fjæra b) en del av en gevstol c) en upraktisk person			
<i>Ein kjesil</i> a) en rask, lettfoott person b) lite dyr - i lemenfamilien c) et kjøkkenredskap			
<i>Ein stakall</i> a) en sta gammel mann b) en halvvoksen gutt c) et jordbruksredskap			
<i>Ormåt</i> a) ungene til ormen b) samleord for småinsekt c) morgenmåltid			
<i>Kiltråt</i> a) innfløkt b) dårlig skiføre c) lattermild			
<i>Karavorlig</i> a) trøtt b) kry c) sjener			

Løsning: b-a-a-c-b-a-c-a-b-b-a-b

2 Vi drøfter bildene

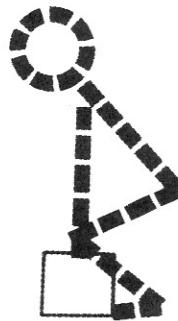
Se på de seks bildene til høyre. De ble laget for å veilede deltakerne i en olympiade.

- Hvilke idrettsgreiner er avbildet?
- Hva er fordelene ved en slik bildeveiledning under store internasjonale idrettsmønstringer?
- Hjem andre enn idrettsfolkene kan ha nytte av en slik veiledning?

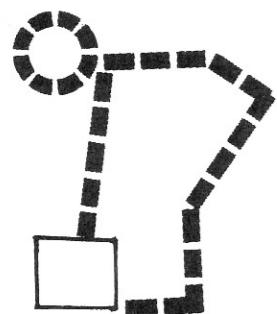

Hvordan bør vi løfte tunge gjenstander?

Slik:

Ikke slik:

Så enkelt kan det forklares med bilder!

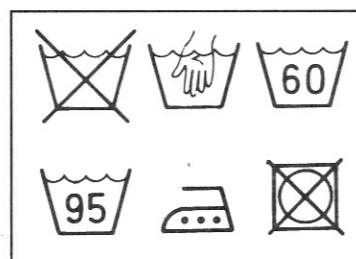
Slike merker ("buttons") til å feste på klærne er populære nå for tida. Har du sett noen som du synes er særlig fine? Tegn - eller fortell!

3 Bilder og symboler

a) Mange bedrifter får laget *emblemer* (merker) som i en enkel form skal vise hva bedriftene står for. Til høyre ser du emblemene til fire store statsbedrifter. Hvilke bedrifter er det? Hva tror du hvert av emblemene skal forestille? (Et slikt merke blir ofte kalt *logo*.)

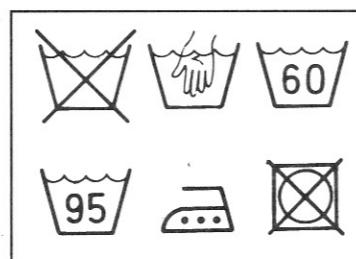
b) Hva betyr vaskesymbolene nederst til høyre?

c) Bildene til venstre forteller hvordan vi bør løfte. Forklar med ord hva bildene sier.

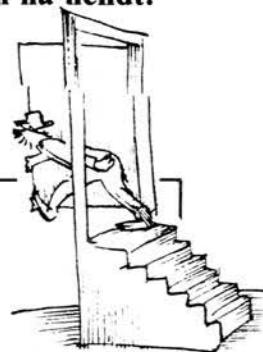
d) Hvilke fordeler er det ved å bruke bilder for å gi opplysninger framfor å bruke ord?

e) Hvilken stor hjelpeorganisasjon tenker du på når du ser emblemene nedenfor? Hva uttrykker emblemene?

Skriv en 50-stubb

- ★ En 50-stubb skal fortelle om noe som har hendt, eller noe som kan ha hendt.
- ★ En 50-stubb skal være på nøyaktig 50 ord.
- ★ Overskrifta skal inneholde minst 7 ord.
- ★ Lag gjerne tegninger til 50-stubbene du skriver.
- ★ Skriv 50-stubbene med vakker skrift inn i klassenes 50-stubb-bok.

Her er en av **Magnes** 50-stubber:

Da vaktmesteren kuttet av seg skosnuten, stortåneglen og litt til

Vaktmesteren ville klippe plenkanten flott og gikk bakover med grasklipperen. Han så ikke at Arne slengte sykkelen på plenen bak han. Derfor snublet vaktmesteren og fikk foten under grasklipperen.

Skotuppen og litt av stortåneglen ble kuttet. Blodet sprutet. Vaktmesteren haltet i ei uke.

Fra Arnes far fikk vaktmesteren supre vernesko.

Dette er en av **Siljes** 50-stubber:

Sykkelsrasjet som gjorde at jeg fikk meg en kjæreste

Da jeg kjørte på postkassestativet og falt av nysykken, blodde jeg følt på kneet og kinnet. Jeg ble redd da jeg så blodet som fosset. Jeg hylte visst skrekkelig. Knut kom med en rosa dorull, tørket av blod, klappet og trøstet meg. Etterpå ble vi to venner resten av juni.

Her er en 50-stubb fra **Liv**:

Musefoten som hentet brødsmuler mellom golvplankene i kjøkkenet

Mormor fortalte at i barndomsheimen hennes hadde ei musemor reiret sitt under golvplankene på kjøkkenet.

«Da musa fikk unger, hørte vi de spede musepipene, og vi kunne skimte de små lyserøde musekroppene mellom golvplankene. Når vi stakk en brødsmule i sprekken, kom det straks en litteliten muselabb og hentet brødsmulen».

50-skildring

Skriv ei skildring av et landskap, et fjell, en sjø, en foss, ei eng, en skog eller lignende. (Tenk deg at du lager et «maleri» med ord.)

50-beskrivelse

Beskriv (fortell om utseende) en person, et dyr eller en gjenstand. (Tenk deg at du «fotograferer» med ord.)

(Både i 50-skildringa og 50-beskrivelsen gjelder reglene om 50 ord og overskrift på minst 7 ord.)

Sett synonymene i de rette rubrikkene

Gruppér sint-, snill-, klok-, gjerrig- og ?-ord

Nedenfor finner du hulter til bulter fem ordgrupper som alle beskriver menneskelige egenskaper. Sett orda i alfabetisk rekkefølge i de rubrikkene der du mener de hører heime. Den femte ordgruppen har ikke fått noen overskrift. Finn et ord som du mener hører som overskrift på den femte ordgruppen.

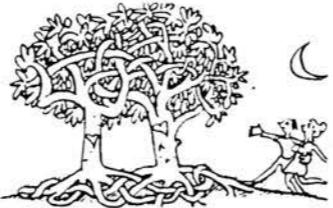

	SINT	SNILL	KLOK	GJERRIG
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

SKRIV EN TEKST

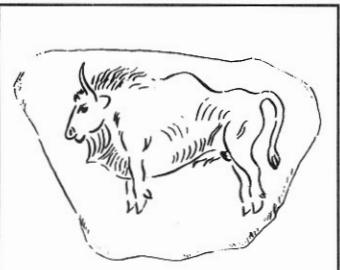
Bruk noen av orda i en eller flere av ordgruppene og skriv en tekst, for eksempel et dikt, en monolog, et kjærlighetsbrev, et hørespill e.l.

Lag ei overskrift på minst **zem** ord.

1 Bilder i hverdagen

Over alt ser vi bilder. De vil forklare oss noe, påvirke oss eller fortelle oss noe. De taler til oss på sitt eget språk, bildespråket. Det er et internasjonalt språk. I enkelte situasjoner kan det være livsviktig for oss å forstå dette språket. Kan du tenke deg eksempler på slike situasjoner?

Gamle bilder
Helt fra de eldste tider har menneskene uttrykt seg gjennom bilder.

Øverst ser du en bisonokse, malt på bergveggen i en hule i Sør-Frankrike for omkring 15 000 år siden.

Nederst et skip, hogd inn i ei berghelle i Norge for om lag 3 000 år siden. Et slikt bilde som ble hogd eller ristet inn i ei steinhelle, kaller vi *helleristning*.

Hei, menneske,
bildene ser på deg. Se tilbake da vel!
Merker du ikke at de ber om en samtale
under fire øyne?
Sier de ikke noe til deg, syns du? Å jo da, noen
sier deg nok et eller annet. Snakk selv da vel,
still spørsmål, gi deg ikke, få dem til å snakke
rett fra levra.
Det er ærlighet det gjelder, øyenslyst eller sjeleføde.
Interesserer de deg ikke? Ser de fremmed ut?
Se nøyne etter, du er selv med
på en snipp av dem.

Etter Sandro Key-Åberg ved BES

Opplysningskilt

På en biltur støter du sikkert på de fleste av de opplysningskiltene du ser ovenfor. Hva betyr skiltene? Når du skal svare, kan du velge blant de forklaringene som står i rammen til høyre. Svar slik: 318 ≈ Førstehjelp.

Ungdoms-herberge	Badeplass	Førstehjelp
Kafeteria	Campingplass	Bilverksted
Telefon	Restaurant	Bensinstasjon
Hotell eller annet overnatningssted	Parkeringsplass for campingvogn	Rastepllass

Grannespråk

Hva heter det på dansk og svensk?

De fleste ordene i dansk og svensk skjønner vi uten videre. Men noen få danske og svenske ord er mer eller mindre ukjente for oss nordmenn. Nå kan du prøve deg på noen slike ord.

Nedenfor står det noen norske ord. Hva heter de tilsvarende danske og svenske ordene? Let i ordsamlingene i margen, og prøv om du kan finne de rette danske og svenske ordene.

Norsk	Dansk	Svensk
1 karbonade	_____	_____
2 jente	_____	_____
3 gutt	_____	_____
4 glidelås	_____	_____
5 såpe	_____	_____

Oversett fra dansk

Skriv dette på godt norsk:

På en skole findes der alle typer af kammerater.

Nogle er du venner med — andre hader du.

Nogle er du ligeglædt med — andre vil du gerne i kontakt med.

Nogle ser du ned på — andre beundrer du.

Nogle er udenfor og oftest alene — andre er populære og omsværmede.

Nogle er dygtige til alt eller noget — andre kan kun lidt eller intet.

Nogle kammerater kan man tro på — andre lyver og holder sjældent et løfte.

Nogle er altid villige til at hjælpe.

Oversett fra svensk

Gjengi denne historien på godt norsk (se et par ordforklaringer):

Sven kom hem och var alldeles lemlästad, med upprivet ansikte och blod på sig, och kläderna trasiga.

«Vad har hänt med dig, Sven?» frågade systeren.

«Jo, först gick jag in i ett hål och sköt en räv.

Så gick jag in i ett större hål och sköt en björn.

Men så gick jag in i ett ändå större hål, och då kom tåget.»

Ordforklaringar:

trasiga: i-filler

fråga: spørre

Tretti spørsmål om språk og litteratur

Elevene kan arbeide individuelt eller i grupper med disse oppgavene. Pargrupper kan også intervju hverandre. Elev A er spørre på de første 15 spørsmålene. Elev B spør på de siste 15. Hvem får flest rette?

1 Hvor mange bokstaver består alfabetet vårt av?

---

2 Hvor mange vokaler finns det i alfabetet vårt?

---

3 Hva er runer?

---

4 Hva er en diphong?

---

5 Hvem regnes som nynorskens «far»?

---

6 Hvilket skilletegn skal alltid stå framfor ordet MEN?

---

7 Hvilken ordklasse hører ordet DU til i?

---

8 Nevn to andre navn på anførselstegn.

---

9 Hvordan ser semikolon ut?

---

10 Hvilken ordklasse hører ordet SKRIVE heime i?

---

11 Hvilken kjent dikter ble født i Skien i 1828?

---

12 Hvem skrev «Sofies verden»?

---

13 Hvilken norsk forfatter skrev Markus og Sigurd (2003)?

---

14 Hvilken kjent dikter bodde på Aulestad i Gausdal?

---

15 Hvem skrev «Kristin Lavransdatter»?

---

16 Hvilket ord er subjektet i denne setningen:

Bestemor fikk en stor snøfreser i julegave fra far.

---

17 Finn et adjektiv i setningen ovenfor.

---

18 Nevn substantivene i setningen under spørsmål 16.

---

19 Skriv setningen i spørsmål 16 om til passiv form.

---

20 Hva er det motsatte av passiv?

---

21 Hvem har skrevet om Kasper, Jesper og Jonathan?

---

22 Hva het mor til Peer Gynt?

---

23 Hvem har skrevet «Jeppe på Berget»?

---

24 Hvem har diktet fedrelandssangen vår?

---

25 Skriv de fem førsteorda av fedrelandssalmen vår.

---

26 Finn et norsk ord for fremmedordet diskusjon.

---

27 Hva betyr det danske ordet dreng?

---

28 Hva er antonymet (det motsatte) til ordet optimist?

---

29 Hva betyr det svenske ordet tvål?

---

30 Hvilket innhold hadde «Skrinet med det rare i»?

Norsknytt runder 30 år

Norsknytt har nådd moden alder. Med dette nummeret, som er det 98. i rekken, runder tidsskriftet 30 år. Det var Nord-Trøndelag Pedagogiske Fellesjeneste som stod som utgiver av tidsskriftet fra starten av. I sju år var Tore Berg og Jon Hildrum redaktører. De siste 23 år har Jon Hildrum vært alene om redaktørjobben. Tidsskriftet utgis nå av Norsknytt ANS med Bjarne Berre som forretningsfører.

Abonnenter over hele landet

Norsknytt ble i de første åra bare sendt til grunnskolene i Nord-Trøndelag. Etter hvert har en rekke skoler og lærere over hele landet fattet interesse for tidsskriftet. Også en del norske skoler i utlandet er abonnenter. Opplaget har vært økende.

Jordnær metodikk, praktiske tips, enkle undervisningsopplegg.

Norsknytt preges ikke av lange, lærde artikler. Nei, her skal praktisk jordnær metodikk stå i høgsetet. Faglige tips, enkle undervisningsopplegg, utfyllingsoppgaver der de åpne linjene og rubrikkene står og roper på svar, er typisk norsknyttststoff. Vi er glade om vi kan hjelpe norsklærerne med å krydre undervisninga med variert stoff, gjerne med litt smil i. Det er alt for mye gravalvor i norsk skole.

Norsknytt har selvsagt også mottatt kritikk, noe annet ville være unaturlig. Et ankepunkt har vært at tidsskriftet har for lite jentestoff, mer nynorsk etterlyses. Noen har bemerket at i et språktidsskrift burde ikke trykkfeil finnes.

Kryssordene er populære

Et godt bevis for at stoff fra Norsknytt brukes flittig i klassene er bunkene med kryssord-løsninger som redaktøren mottar fire ganger i året. Når bemerkninger, heirop og tegninger følger med, er det artig å få så mye post. Det er i alle fall tydelig at det er behov for en mottakersentral for slike elevsysler. Det er i tidsskriftets ånd å bruke skjønnlitteratur som premier. Å motivere elevene til å lese skjønnlitteratur har vært ei hjertesak for Norsknytt. Tentamensoppgavene våre er etterspurte. Når tidsskriftet ikke når fram til skolene i så god tid før tentamen som ønskelig, etterlyses tentamensoppgaver.

Store endringer i norskfaget

Norsknytt har gjennomlevd innføringa av tre læreplaner for grunnskolen. M74 som knyttet flere nye delenner til norskfaget og gjorde norsk til avdeling for mangsylser i skolen, og M87 som sterkt slo til lyd for sjangerlære og litteraturkunnskap. Nå har vi fått L97 med mål og hovedmomenter med formuleringer «i opplæringa skal elevene», tema- og prosjektarbeid m.m. Selvsagt inneholder disse tre læreplanene mange flere momenter enn dem som er nevnt her.

Det er ingen tvil om at norskfaget er blitt mer «elevvennlig» i løpet av det siste kvart hundreåret. Jeg vil våge den påstand at jevnt over har det aldri tidligere vært skrevet så variert og bra i grunnskolen som nå. Det er også god grunn til å anta at aldri før har elevene lest så mye skjønnlitteratur som nå. Lesing og skriving er knyttet nærmere sammen. Disse aktivitetene befrekter hverandre gjensidig. Men det er ingen grunn til å påstå at lese- og skriveferdighetene er gode nok i norsk grunnskole. Mye kan og må forbedres.

Norsknytts framtid er uviss. Vi har forsøkt å finne en person eller en gruppe som kan overta redaktøransvaret etter gammelredaktøren, men ennå har vi ikke funnet noen.

Sjangerslekskap, finn «fremmede» sjangrer

Mange av sjangrene er i slekt, det vil si at de kan være nokså like i formen som de framstår i. Her er tre sjangrer som er i familie: komedie – tragedie – revy.

Alle disse kan framføres på en scene. Vi kan bruke en samlebetegnelse på alle tre, nemlig teater.

HVILKEN SJANGER PASSER IKKE SAMMEN MED DE ANDRE?

Nedenfor er fire sjangre satt opp i grupper. Tre av dem er i familie, en passer ikke sammen med de andre.

1) Skriv ned den «fremmede» sjangeren på den åpne linja. (Bruk gjerne oppslagsbok.)

2) Plukk ut fra de «fremmede» sjangerorda den bokstaven som tallet bak hver rubrikk viser.

Dersom du har løst oppgaven rett, vil de tolv bokstavene danne et ord som er sentralt i forbindelse med sjangrene.

1 Novelle - preken - tale - foredrag	5
2 Artikkel - eventyr - sagn - fabel	4
3 Skrøne - vits - intervju - anekdote	3
4 Sang - vise - salme - gåte	3
5 Stev - lokk - brev - bånsull	3
6 Biografi - memoarer - dagbok - hørespill	3
7 Annonse - oppskrift - bruksanvisning - instruksjon	1
8 Avisnotis - sketsj - referat - reportasje	4
9 Opera - musikal - syngespill - bruksanvisning	3
10 Graffiti - ordspråk - fyndord - tragedie	2
11 Regle - kåseri - rim - ordramse	4
12 Roman - enakter - skuespill - komedie	5

Vitser er miniskuespill

A

Leif leser og spør sin far: «Hvem var Columbus, far?»
Far: «Hva er det jeg hører? Kan du ikke bibelhistorien din da, gutt?»

B

«Hunden Deres biter vel ikke?»
«Jo, det gjør den faktisk, men De behøver ikke være nervøs, for den er svært kresen.»

C

«Hva ble den russiske keiser kalt?»
«Tsar.»
«Riktig, og keiserinnen?»
«Tsjarina.»
«Ja, og barna deres?»
«Sardiner.»

D

«Kelman, hva er det som ligger på tallerkenen?»
«En ål.»
«Men den er jo i to deler.»
«Ja, den er røket.»

E

«Kan noen bli straffet for noe som en ikke har gjort, lærer?»
«Nei, det kan ikke skje.»
«Jeg har ikke gjort leksene mine i dag.»

F

En gutt kom inn i bussen og stilte seg ved døra.
«Det er plass i baksetet,» ropte sjåføren.
«Det er så langt å gå dit,» svarte gutten.
«Jeg skal kjøre litt fram jeg,» sa sjåføren.

G

«Om fem minutter skal skoene dine være blankpusset!»
brølte offiseren.
«Tusen takk,» sa soldaten.

H

En kone hadde vondt i et øre. Hun gikk til den nye doktoren i bygda, som undersøkte øret hennes. Noe mer gjorde han ikke med øret. Etter konas mening tok doktoren seg meget godt betalt for undersøkelsen. Da hun kom hjem, ville mannen vite om resultatet av legebesøket.
Da sa kona: «Det viste seg at nydoktoren var mer interessert i kroner enn i øret.»

Tekstark

I

To gutter satt og så på den store, runde fullmånen. Per sa: «Jeg syns det er rart at ikke folk reiser og bosetter seg på den svære, rommelige måneflata.» «Nei, nå må du bruke det lille vettet ditt da,» sa Lars. «Hvordan tror du det ville gått med alt folket når det ble halvmåne?»

J

Anton fortalte: «Jeg var med på byggingen av jernbanen tvers over Amerika. Bror min ryddet terrenget og la ned svillene. Selv monterte jeg skinhene på svillene. Helt fra starten av var vi nødt til å holde et hardt tempo. Like bak oss hadde vi hele tiden hurtigoget i full fart.»

K

«Jeg må ha nye sko, mor!»
«Nei, du fikk jo nye sko ganske nylig.»
«Men sålene på disse skoene er i alle fall så tynne at når jeg trår på en femkrone, så kjenner jeg om det er mynt eller krone som vender opp.»

L

Vesle Knut kom til spilletimen hos fiolinlæreren. Knut satte fra seg fiolinkassen på bordet, og læreren åpnet kassen.
«Hva i all verden!» ropte læreren forsiktig da han fikk se hva som lå i kassen.
«Her ligger sannelig en revolver! Hva skal dette bety?»
«Å stakkars pappa!» sukket Knut. «Han skal rane banken, og nå står han der med fiolin min.»

M

Et isbjørnpar var på sydentur, og på reisa si kom de til en ørken.
«Her må det ha vært meget glatt,» brummet hannbjørnen da han vandret bortover sanddynene.
«Hvorfor tror du det?» undret binna seg.
«Ser du ikke hvor mye de har strødd her da?» sa hannbjørnen.

N

Kunden vid korvkiosken:
«Vad kostar senapen?»
«Den är gratis.»
«Bra, får jag ett kilo.»

“Dypfryst” er en av de mest kjente novellene som Roald Dahl har skrevet. Den er verdenskjent. Novellen står i samlinga “Et hode kortere”, Gyldendal 1972. Nedenfor finnes en rekke arbeidsoppgaver knyttet til “Dypfryst”.

Roald Dahl: Dypfryst

A Før lesingen

- 1 Skriv ned noen typiske kjennetegn på ei kriminalnovelle. Bruk to minutter til dette arbeidet.
- 2 Sett kryss ved det kjennetegnet som du mener er viktigst.
- 3 Alle leser opp «sitt» kjennetegn for klassen. Diskuter!

B Vendepunkt

Ei dramatisk hending snur hele handlingen i denne novella i en ny retning. Skriv ned den setningen som du mener markerer vendepunktet i teksten. Diskuter med de andre i gruppa eller klassen.

C Velg ut en «sterk» setning

Hvilken setning i novella gjorde sterkest inntrykk på deg? Skriv setningen ned. (Men ikke den samme som i oppgave B!) Diskuter valg av setning med de andre.

D Kan du svare?

- 1 Hvem mener du er hovedpersonen i novella?
- 2 Gi noen opplysninger om hovedpersonen (utseende, antatt alder m.m.).
- 3 Hvordan er stemningen i stua i innledningen av novella?
- 4 Hvordan merket Mary at ikke alt var som vanlig med Patrick?
- 5 Beskriv mordvåpenet.
- 6 Hva gjorde Mary etter mordet? Svar punktvis og kort.
- 7 Hvem var Sam?
- 8 Hva var det siste politimennene gjorde før de forlot huset denne kvelden?

E Hva mener du?

- 1 Hva tror du Patrick fortalte Mary etter at han hadde tømt det andre glasset? Svar kort.
- 2 Hvorfor gikk Mary til butikken etter mordet?
- 3 Hvorfor tror du Mary bad politifolkene spise opp steika?
- 4 Hvorfor oppsøkte en av detektivene kolonialbutikken?
- 5 «Inne i stua begynte fru Maloney å fnise for seg selv», står det til slutt. Hvorfor fniste hun?»

F Du dikter videre

Hvordan gikk det videre med Mary? Skriv en fortsettelse på novella.

G Du er journalist

I avis står det dagen etter en kort notis om det som hadde skjedd i leiligheten til ekteparet Maloney. Skriv notisen.

H Du er detektiv

Fortell hvordan du greide å finne fram til bevis som avslørte morderen.

I Du er litteraturkritiker

Si hva du mener om novella. Er den god eller dårlig? Grunngi meningene dine.

J Ordkunnskap

1 Forklar disse fremmedordene i novella:	2
a buffé	c tragisk
b komedie	d hysterisk

2 Bruk ordet *alibi* i en setning som har sammenheng med innholdet i denne novella.

3 Forklar uttrykkene: rene ord for pengene, sitte i saksen.

K Forfatteren og bøkene hans

- 1 Hvilken bok er denne novella hentet fra?
- 2 Bruk oppslagsverk, og finn titler på barne- og ungdomsbøker som Roald Dahl har skrevet.
- 3 Gi noen opplysninger om forfatteren.

L Etter lesingen

Se på de punktene du noterte som typiske for ei kriminalfortelling. Stemmer de med hva du fant i denne novella? Diskuter dette i klassen eller gruppa.

«Tilbud» for spesielt interesserte:

I klassen fins det kanskje en eller flere som har kriminalfortellinger som favorittlesing.

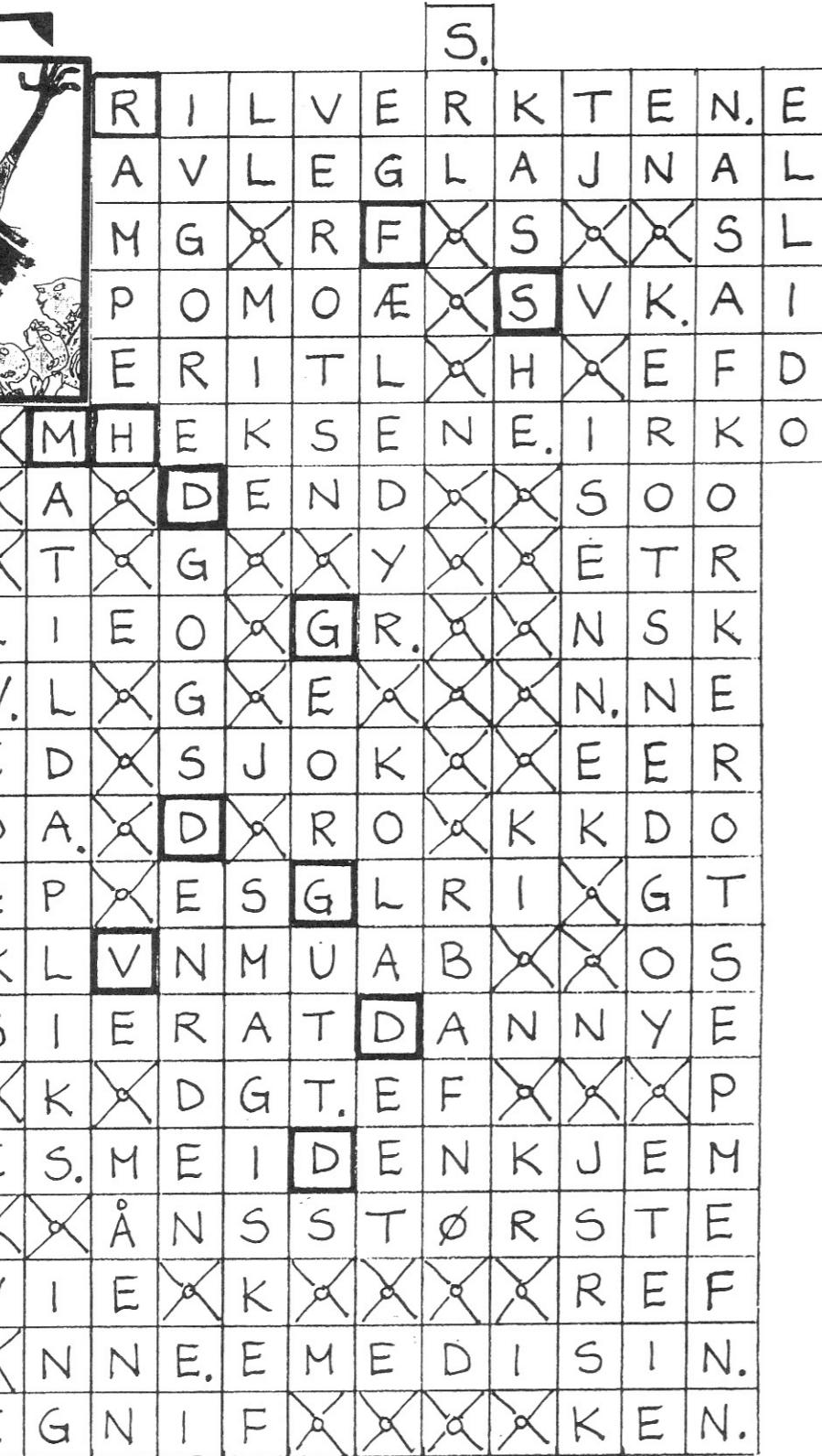
Oppgave: Hold et kort foredrag for klassen: Jeg foretrekker krim fordi...

“Dypfryst” er trykt i flere leseverk, blant annet i Aschehougs litteraturserie for ungdom, bind 1 “Spøk og alvor”.

SKJULTE TITLER

- ROALD DAHLS BØKER

FINN TITLENE!

Moro med nyord

Det er moro å legge merke til at språket lever. Ord som det ikke er bruk for forsvinner, og nye ord dukker opp når behovet melder seg.

En fotograf irriterte seg over en uvedkommende person som stakk hodet fram da han skulle fotografere et brudepar. «Linselus», mumlet han arg.

Uttrykket var morsomt, enkelt og dekkende for folk som trenger seg på for å komme med på bilder i fjernsyn og aviser. Dermed gled ordet inn i språket vårt.

Etter et maratonløp var det dansefest. «Dette ble et ordentlig blemmeball,» sa en av deltakerne. Et nytt ord var laget!

At et skinkesnøre er ei svært lita badebukse (tanga) og at en vidiot er en person med sterk interesse for video, skjønner alle.

Oppgaver

- 1 a) Hva tror du disse orda og uttrykkene betyr? Forklar!

a) skjermspill	h) venstre-håndsjobb
b) bobil	i) knitrepose
c) robotbilde	j) gylden fallskjerm
d) mandagsbil	k) traskesnakker eller Gange-Rol
e) nøkkelbarn	l) skriftkaster
f) diggbar	m) kanonsnø
g) tyggis	n) datavirus

b) Hvordan ser en unge som er trultete ut? Diskuter!

NYORD OM YRKEF

Mange nye yrker er kommet til i de senere år. Noen av disse har fått norske navn.

- 2 Finn de norske ordene i ordsamlingen som passer til disse yrkene
a) akvanaut b) futurulog c) glasiolog d) astronaut

ORDSAMLING

framtidforsker, romfarer, djupvannsdykker, isbreforsker

- 3 Her er flere fremmedord av nyere dato. Let i ordsamlingen og finn norske avløsningsord.

a) rushtid	f) thriller
b) autobane	g) akupunktur-behandling
c) teip	h) suvenir
d) bistro	i) luftpirat
e) stand in	j) telelinse

ORDSAMLING

limbånd, flykaprer, motorveg, stedfortreder, kro, grøsser, myldretid, minneting, nålekur, fjernlinse.

IDRETTSSORD

- 4 I idrettsspråket fins mange nyord. Hva betyr disse?
- a) matteidrett
  - b) murbrekker (håndball)
  - c) lårhøne
  - d) avkjølingsboks (ishockey)
  - e) libro (fotball)
  - f) buljongpar (skøyter)

ORDSAMLING

utvisningsbenk, spark i benet, spiller uten fast plass på laget, angrepsspiller, uinteressant par, idrettsgren som bruker matte.

- 5 Her er noen spøkefulle nyord. Let i ordsamling etter svar. Men tenk deg godt om først.

- a) tulipangutt
- b) Mao-hode
- c) likpinne
- d) landevegskrysser
- e) turist-diare
- f) monokini
- g) UFU
- h) «varm potet»

ORDSAMLING

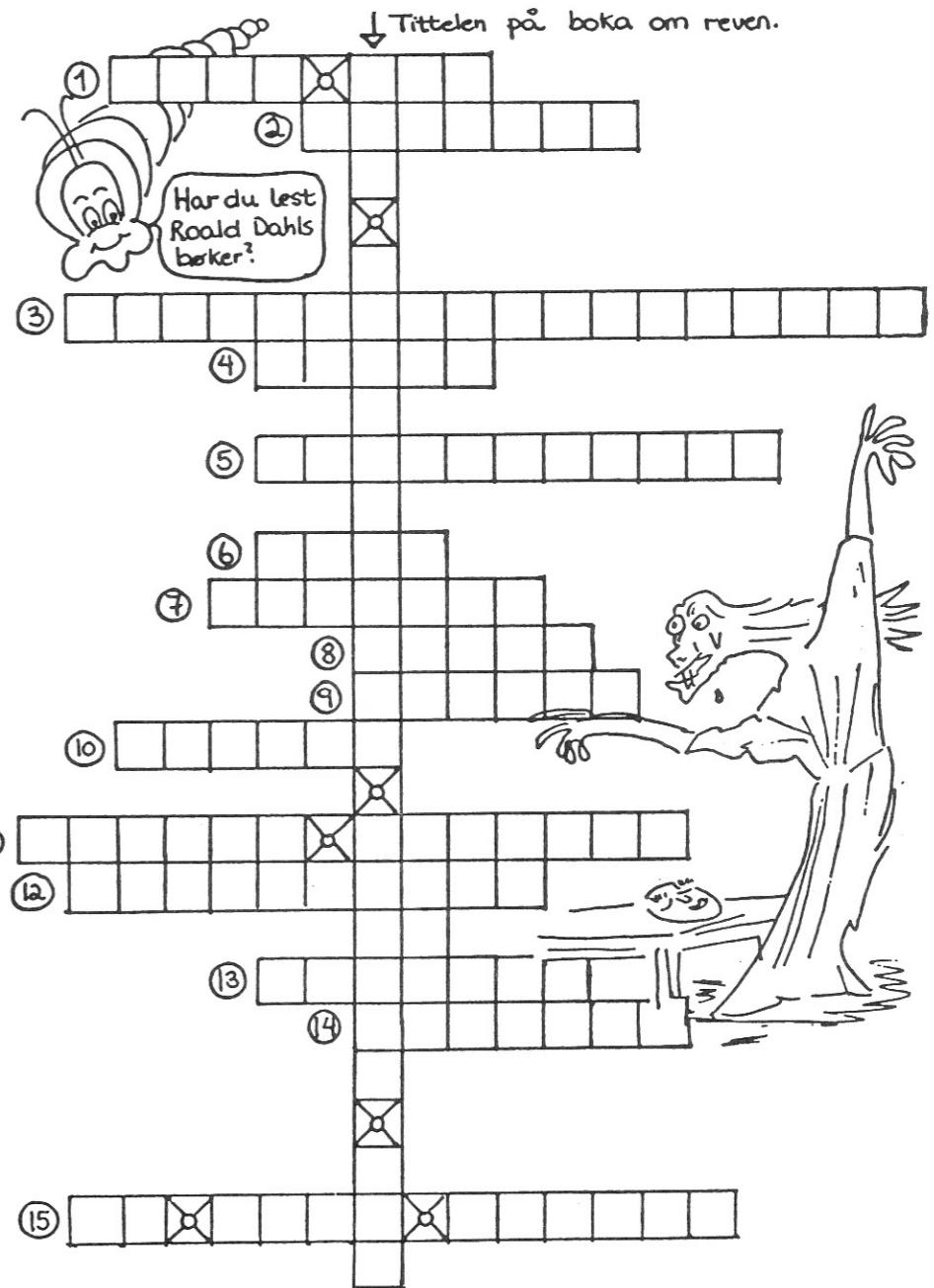
kinakål, sigarett, magesjau hos Sydenreisende, stor personbil, nederlender, bikine uten overdel, ukjent forurensing (natursvin), ømtålig spørsmål.

- 6 I ei avis stod dette: Hun liker å bo i Syden om vinteren, men hun ønsker fortsatt å **somre** i Norge.
- a) Skriv av denne perioden, men bytt ut ordet **somre** med to-tre andre ord.
  - b) Skriv setninger der du finner andre uttrykk for hvert av orda nedenfor:
å koe, å hage, å bense, å ratte.

FINN NYORD SELV – GÅ PÅ ORDJAKT!

- 7 Kommer du på treffende navn på personer og ting? Lag «klassens» nyord-liste. Slå den opp i klassen og føy til nye ord etterhvert som de dukker opp.

Mer om nyord finns i boka **Nyord i norsk 1945–1975** ISBN 82-00-05894-8. Dessuten har bladet «Språknytt» en **nyordspalte** i hvert nummer. «Språknytt» utgis med fire nummer per år. Gratis abonnement kan bestilles hos Norsk språkråd, Postboks 8107 Dep, 0032 OSLO.

Ruteord om Roald Dahl og hans dikting**Roald Dahl**

1. Tittel på en bilde-bok av Roald Dahl
2. Hva står Vén for i «SVK»?
3. Hva fikk Charlie av Willy Wonka?
4. Navn på gutten som var med på fasanjakt
5. «Charlie og den store .....»
6. Tittel på første bind av Roald Dahls selvbiografi.
7. Et pikenavn som også er tittel på en Roald Dahl-bok.
8. Hva står S'en for i «SVK»?
9. Hva står K'en for i «SVK»?
10. Navnet på jenta som «SVK» røver.
11. Hva fikk Georgs bestemor til å vokse
12. Et stort grønt dyr i Roald Dahls bøker
13. Tittel på bok om farlige damer.
14. Hvor bodde Roald Dahl?
15. Tittel på andre bind av Roald Dahls selvbiografi.

Roald Dahls bøker gir grøss og glede

Roald Dahl er født i Wales i 1916, av norske foreldre. Han vokste opp i England, men hver sommer under hele hans oppvekst, dro familien til Norge. De besøkte Roald Dahls besteforeldre i Oslo og reiste deretter til Tjøme hvor de tilbragte resten av sommerferien. Den delvis selvbiografiske boka "Gutt" henter mye av sitt stoff fra disse sommerferieopplevelsene. I boka "På egne vinger" fortsetter Roald Dahl å fortelle om livet sitt – blant annet om sin tid som flyger under den andre verdenskrig.

Roald Dahl hadde ikke tenkt å bli forfatter. Da han var ferdig med skolegangen, ville han ut i verden. Han fikk arbeid i et stort oljeselskap, og av selskapet ble han sendt på oppdrag til Afrika. Her ble han helt til krigen begynte. Da meldte han seg for en flyavdeling. Ved denne avdelingen lærte han seg å fly, fløy kampfly – og holdt nesten på å omkomme etter et havari. Først da skadene viste seg å være så alvorlige at han ikke kunne fly igjen, dro han tilbake til England.

Fra England dro han over til Amerika for fortsatt å gjøre krigstjeneste der. Der kom han i kontakt med den engelske forfatteren C. S. Forester. Det ble begynnelsen for Roald Dahl som forfatter.

Mange forbinder Roald Dahl først og fremst med kriminalhistorier. Historier som er preget av en besk humor, og en velutviklet sans for det fantastiske og makabre. Men det er barnebøkene som utgjør størstedelen av hans forfatterskap.

Boka "Charlie og sjokoladefabrikken", som kom ut i 1964, ble et vendepunkt i hans forfatterskap. Den er solgt i fem millioner eksemplarer over hele verden. Boka ble oversatt til norsk først i 1972.

Mange av Roald Dahls bøker er filmatisert og utgitt som lydbøker. I dag har de fleste norske barn et forhold til "Heksene", "Danny og den store fasanjakten", "Georgs magiske medisin", "SVK" og "Den magiske Mikkel Rev" – for å nevne noen av hans bøker som er oversatt til norsk.

Bøkene hans er oversatt til nærmere seksti språk!

"Det er morsommere å skrive for barn enn for voksne, og dessuten mye viktigere," sa Roald Dahl. Han skrev for at barn og unge skal ha moro og spenning, og slik få et positivt forhold til bøker. "Det skal være nifst og morsomt, ikke småpent og kjedelig. I barnebøker kan alt skje. Det elsker barn," i følge Roald Dahl. "De vet godt når det bare er eventyr. Barn liker overdrivelser, og de skiller mellom fantasi og virkelighet."

Roald Dahl forsto hvordan en skulle skrive for barn – og han rakk heldigvis å få belønning for dette mens han levde: Tusenvis av brev fra unge, begeistrede lese!

Barne- og ungdomsbøker:

Bittesmålene	-1992	Giraffen og Pelli og jeg	-1987
Charlie og den store glassheisen	-1989	Heksene	-1987
Charlie og sjokoladefabrikken	-1989	Matilda	-1989
Danny og den store fasanjakten	-1990	Ramperim og ville vers	-1990
Den fantastiske Mikkel Rev	-1986	SVK	-1984
Den kjempestore krokodillen	-1988	Verdens største fersken	-1989
Den magiske fingeren	-1990		
Dustene	-1991		
Eddap liks	-1991	Selvbiografier:	
Fæle dyr	-1986	Gutt: Fortellinger fra barndommen	-1986
Georgs magiske medisin	-1989	På egne vinger	-1987

Nye rettskrivingsvedtak skaper problemer

En av de mest tidkrevende jobbene en norsklærer har, er å rette elevenes skriftlige arbeider. Det er ikke uten grunn at det er sagt at en god norsklærer skal slite ut minst en Hellevik (ordliste) pr. skoleår. Vi må nok likevel regne med at svært mange elever får rettet ord og uttrykk som er tillatt brukt, først og fremst i nynorsk, men også i bokmål.

Det er selvsagt de mange sideformene som skaper usikkerhet hos norsklæreren. Elevene kan som kjent bruke sideformer i sine skriftlige arbeider i skolen, men sideformer er ikke tillatt brukt i lærebøker og heller ikke i offentlig tjeneste. I ordlista er sideformene oppført i skarpe klammer bak hovedformene.

Bare ordlister som er av helt ny dato, er fullt pålitelig. Norsk språkråd fattet annen hvert år nye rettskrivingsvedtak. Disse vedtakene publiseres i årsmeldinga fra språkrådet. Utdrag av de viktigste rettskrivningsvedtakene blir også tatt inn i språkrådets utmerkede meldingsblad, SPRÅKNYTT, som utgis fire gange pr. år.

Er det tillatt å skrive skåre, nikkers, gym og evergreenene på norsk?

Ja, i følge årsmelding i 1991 fra Norsk språkråd kan alle de fire nevnteorda nå tas inn i ordlistene. Det samme gjelder blant annet fororda: Bongbong (før: bonbon), og minjong (før: mignon). På nynorsk er det blant annet tillatt å skrive beskrive og fromheit.

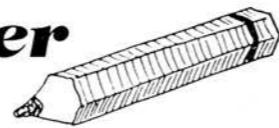
Sideformene finner og vanlig er tillatt på nynorsk

Vær oppmerksom på at noen sideformer og likestilte former som gjelder for store ordgrupper vanligvis ikke står i selve ordlista ved hvert enkelt ord. Det gjelder blant annet regelen om sterke verb som i presens har sideform med endinga [-er]: finne finn [finner], grave grev [graver]. Videre har adjektiv på -leg sideform på lig: truleg [trulig], vanleg [vanlig]. Slike opplysninger finnes vanligvis i rettledninga framst i ordlista.

I forhåndssensuren ved avgangsprøva i norsk 1988 sies det: «På bakgrunn av mange spørsmål i samband med rettskrivingsendringar, minner vi om at elevane i alt skriftleg arbeid har høve til å bruke **heile rettskrivinga med hovud- og sideformer**. For dei beste karakterane må ein kunne krevje at elevane held seg til same form innanfor kvart enkelt ord (t.d.: skole eller skule, nå eller no..) Det skal ikkje reknast som feil om eleven har brukt enkelte talemålsinnslag/dialektord i svaret.»

På den følgende siden står avkrysningskjemaet **TILLATT PÅ BOKMÅL**. Prøv deg selv. Kryss av. Kanskje får du eg en overraskelse. Løsninger finnes bak i heftet.

Åtte sentrale punkter for den som vil bli en bedre skriver

1 Vil du bli en god skriver, må du skrive mye

Samme regel gjelder her som for alle andre ferdigheter: Øve, øve, jevnt og trutt og tappert, det er tingen! Den som vil bli en god skriver, må skrive mye, helst hver dag.

2 Tro på egen skriveevne

Alt for mange hemmes av «jeg kan ikke skrive»-holdningen. Du må bygge opp troen på egen skriveevne. Tenk på at du kjenner tusenvis av ord. Du kan sette dem sammen til setninger og formulere meninger. Du har lest og lært av andre som bruker språket. Derfor kjenner du mange litterære sjanger og språklige virkemidler, kanskje uten at du er klar over det selv. Du har en sprudlende fantasi og en rik fortellerglede. Selvsagt kan du skrive, det er ingen grunn til å tvile på det!

3 Begynn der du har lyst

Skriv ned det du først kommer på. Strø innfallene ned på papiret. Etterpå kan du sette sammen de forskjellige tekstdelene til en helhet som består av innledning, hoveddel og avslutning, dersom det hører. De fleste tekster er «lappetepper».

4 Si det uten å si det direkte

En god skjønnlitterær forfatter antyder, han gir opplysningene indirekte. Teksten skal blanke til leseren og si: «Jeg inneholder mer enn du ser første gang du møter meg!»

På den måten skaper forfatteren spenning og forventning hos leseren. I en god skjønnlitterær tekst kan det som ikke blir sagt rett ut, være det viktigste. Når leseren selv dikter sine livserfaringer inn i teksten, føler vedkommende at han har hatt stor leseglede. Mer enn halvparten av lesropplevelsene som leseren får når han leser en skjønnlitterær tekst, kan stamme fra leserens egen fantasi.

HUSK: Den sikreste måten å kjede en leser på, er å fortelle alt rett fram.

5 Gi personene dine sær preg

Dersom leserne skal huske personene i tekstene dine, må du gi personene sær preg. Det kan være noe spesielt med utseende, de kan bevege seg på en særegen måte, de bærer karakteristiske klær eller smykker, de kan ha spesielle faktor og et særegent vis å ordlegge seg på. Folk som skriver, studerer ofte mennesker grundig. Så «låner» de trekk fra disse levende modellene når de bygger opp personene sine. Vær nysgjerrig på dine omgivelser og dine medmennesker. I noen bøker verk kan vi kjenne igjen personer fra dikterens samtid.

6 Bruk alle sansene

Skriv ikke bare ned det du ser, men få også med det du smaker, hører, lukter, føler og tenker. En tekst som formidler varierte sanseinntrykk, får et engasjerende og personlig preg og skiller seg positivt ut fra frasefylte og overfladisk refererende tekster.

7 Varier ordbruken, ta i bruk språklige virkemidler

Unngå gjentakelse av de mest vanlige ord. Bruk gjerne synonymordbok. Språklige virkemidler som kontraster, gjentakelser, språklige bilder, besjeling osv, gir liv og variasjon i tekstene dine.

8 Stryk «tomme» ord og setninger

Styrk ord og setninger som ikke sier noe nytt. Mange forfattere skjærer bort mer enn halvparten av stoff under den siste finpussen.

Skriv-rett-ark

Når du har fylt ut arket, skal du sjøl sette karakter på skrifta di.

A. Skal det være enkel eller dobbel konsonant i disse substantivene? Skriv orda rett.

1. Ka(r)ame(l) _____
2. Pro(f)e(s)or _____
3. A(b)o(n)ent _____
4. De(b)a(t) _____
5. Ta(b)ure(t) _____

F Skriv disse tallene med bokstaver.

1. 11 _____
2. 16 _____
3. 17 _____
4. 27 _____
5. 78 _____

G. Fem av disse orda skal skrives med stor forbokstav. Skriv de fem orda riktig nedenfor.

danske, april, arbeiderpartiet, trøndelag, torsdag, kanin, svartehavet, dagbladet, riksteateret.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

H. Skal det være enkel eller dobbel konsonant i disse orda? Skriv orda rett.

1. ka-erat (m) _____
2. a-elsin (p) _____
3. tu-el (n) _____
4. a-resse (d) _____
5. bu-ett (k) _____

I. Lag substantiv som ender på -asje av disse verba:

1. spionere _____
2. slite _____
3. sabotere _____
4. passere _____
5. emballere _____

J. Fyll ut med ord som betyr det motsatte (antonymer):

1. Fylte - tø _____
2. Slokte - te _____
3. Husket - gl _____
4. Pent - st _____
5. Tynt - t _____

Heidi i toppform

Les teksten og svar på desse oppgåvane:

1. Kva for ulike idrettsgreiner hører vi at Heidi har vore med på?

2. Kva er den svakaste sida hennes som fotfallspelar? Forklar.

3. Kven er trenar for fotballaget der Heidi er med?

4. Heidi er heldig når det gjeld skolearbeidet. Forklar.

5. I kva for ein by hører fotballaget Arsenal heime?

6. Kva får vi elles høre om laget Arsenal? Svar punktvis.

7. Kva for ein sjanger er denne teksten?

8. Nemn typiske sjangerkjenneteikn som vi finn i teksten.

9. Skriv om eit idrettslag eller ei idrettsgrein.

10. Sett opp ei hugsliste når det gjeld å skrive intervju.

11. Skriv eit intervju med ein tenkt idrettsutøvar.

Nynorsk

Arsenal er favorittlaget

"Heidi Lunden, toppscorar i fotballturneringa", stod det i måndagsavisa.

Vi var på plass da laget trenar i går kveld, og kunne sjølv sjå at Heidi har krut i støvlane. Ho dribla av gutane lett og elegant og fyrté av raske, velplasserte skott.

- Du starta vel med fotball i førre veka, prøver vi oss.

- Å nei du, ler ho under den lyse panneluggen. - Eg har spelt fotball så lenge eg kan hugse. No spelar eg så ofte som eg kan.

- Det er godt gjort å komme forbi dei kraftige gutane i

forsvaret, seier vi.

- Eg er lita og lett og kanskje snøggare enn dei. Ja, eg har sikra meg fleire kretsmeisterskap i sprint og lengde, seier ho og tek nokre raske joggesteg. Ho greier ikkje å stå still eit einaste sekund.

- Kva liker du därlegast i fotballspelet? vil vi vite.

- Det er lett å svare på, smiler ho. - Hovudspelet får eg sjeldan vere med på. Eg er berre 1,62 lang, skjønner du, og det strekk ikkje til når vi kjempar om høge ballar. Men straks ballen er på bakken, blir det moro att.

- Favorittlaget ditt?

- Arsenal! kjem det kontant. - Arsenal er eit av dei eldste og beste laga i verda, stifta i 1886, var med frå første sesongen i engelsk seriefotball i 1888. Heidi fossar av fakta om favorittklubben sin.

- Arsenal har ein kanon i klubb-emblemet sitt, blir populært kalla "The Gunners", spelar heimekampane sine på Highbury i London, har raudkvite drakter, blei ligavinnar i...

- Ja takk, bryt vi av. - Korleis går det med skolearbeidet når fotballen tek så mye tid?

- Berre fint, ler Heidi. - Klasseforstandaren min trenar laget vårt, og han ser litt gjennom fingrane med leksene når det gjeld "stjernespelarar".

Med eit breitt smil spurtar Heidi ut på banen att og kastar seg inn i ei klyngje som kjempar om ballen.

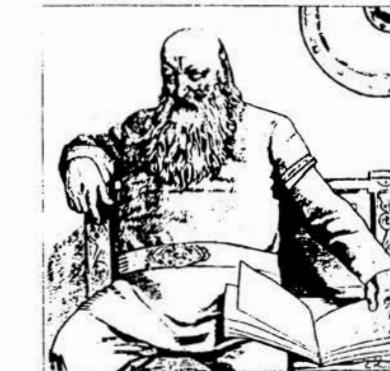
Sanneleg greidde ho å kapre han! No styrer ho ballen mot sekstenmeteren og spurtar snøgt etter han.

Målmannen ser ikkje berre glad ut da Heidi leikande lett rundar to forsvarsspelarar og brått er i skottposisjon.

Eksempel på samtaleark om fagstoff

Vi snakker om norsk

Emne: Glimt fra norsk litteraturhistorie fram til ca. 1900

1 En kjent islandsk dikter (1179-1241), skrev ei stor bok, "Heimskringla", om de gamle norsk kongene. Hva het denne dikteren? _____

2 I "Heimskringla" kan vi blant annet lese om en kjent norsk konge som falt i et slag 29. juli 1030. Hva het denne kongen? _____

3 Hvor i Norge stod dette slaget 29. juli 1030? _____

4 Forfatteren av "Heimskringla" skrev også boka "Den eldre Edda". Her forteller han om de gamle norrøne gudene. Hva het den øverste guden? (Han hadde bare ett øye og har gitt navn til en ukedag) _____

5 Den enøyde guden eide Hugin, Munin og Sleipner. Hvem var disse tre? _____

6 Skriv navn på flere norrøne guder. _____

7 Folkediktinga er anonym dikting, for ingen kjenner forfatterne. Til folkediktinga hører sjanger som sagn og ordtak. Skriv ned flere folkediktingssjanger. _____

8 Folkediktinga handler ofte om overnaturlige vesner og dyr. Skriv navn på noen personer og dyr som vi møter i eventyr og folkeviser. _____

9 Skriv ned noen typiske sjangerkjennetegn for folkeeventyr. _____

10 To personer som levde på 1800-tallet, samlet og skrev ned norske folkeeventyr. Skriv navna på disse to personene. _____

11 Sognepresten på Alstahaug sist på 1600-tallet skrev blant annet "Nordlands Trompet". Hva het denne dikterpresten? _____

12 Han var født i Bergen i 1684, bodde som voksen i Danmark, skrev mange komedier, bl.a. "Jeppe på Berget". Hva het denne dikteren? _____

13 Skriv ned titler på tekster av Henrik Wergeland (1808-1845). _____

14 Hvilken stor politisk hending skjedde i Norge i 1814? _____

15 Hva betydde den politiske hendinga i 1814 for åndslivet i Norge? _____

16 Hva forbinder du med desse navna. Skriv et stikkord eller flere ved hvert navn.

a) Jørgen Moe _____ b) Johan S. Welhaven _____

c) Camilla Collett _____ d) M. B. Landstad _____

e) L. M. Lindemann _____ f) Ole Bull _____

17 "Nynorskens far" (1813-1896), skrev "Mellom bakkar og berg" og andre sanger. Hva het denne personen? _____

18 Nevn titler på tekster av "nynorskens far". _____

19 Aasmund Olavsson Vinje (1818-1870) skrev sangen om Blåmann. Nevn andre tekster av Vinje. _____

20 Han (1832- 1910) har diktet nasjonalsangen vår, skrev bondefortell- inger og mange skuespill. Hva het denne dikteren? _____

21 "Peer Gynt" er det best kjente skuespillet han (1828-1906) skrev. Han er en av verdens mest kjente dramatikere. Hva het han? _____

22 Denne dikteren (1849-1906) skrev mye om sjøbyen Stavanger, om skipper Worse og flere. Hva het dikteren? _____

23 "Familien på Gilje" er den mest kjente romanen han (1833-1908) skrev. Han ga ut to eventyrsamlinger, "Trold". Hva het dikteren? _____

24 "Hellemyrsfolket" er hovedverket hennes (1846-1905). Hun bodde storparten av sitt voksne liv i Danmark. Det er nå laget skuespill av romanverket "Hellemyrsfolket". Hva het forfatteren? _____

25 Han (1851-1924) kom fra Jæren og diktet i mange sjangerer. Diktringen "Haugtussa", romanen "Bondestudentar" og skuespiller "Læraren" er noen av titlene. Hva het forfatteren? _____

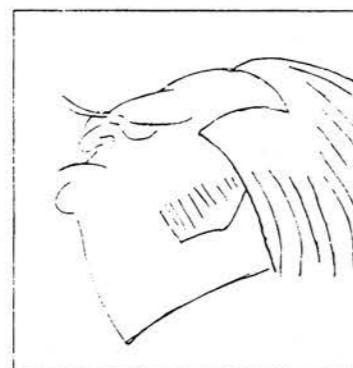
26 Hvilke forfattere forbinder du med disse titlene:

- a Terje Vigen _____ b Synnøve Solbakken _____
c Nisser og dverge _____ d Erasmus Montanus _____
e Et dukkhjem _____ f Amtmandens Døtre _____

27 Skriv forfatternavn under hver av disse tegningene.

A _____

B _____

C _____

Snakkebobler fylles med tekst 2

Skriv replikker – minst 30 ord.

Hva vil du si i disse situasjonene? Fyll ut snakkeboblene.

Framfør replikkene

- d) En kamerat har fått ei ny jakke som vedkommende er stolt av. Du synes ikke jakken er fin. Hva vil du si første gang du ser kameraten din bruker denne jakka?

- e) Vennen din eier en hund som vedkommende er svært glad i. En dag blir hunden overkjørt og drept. Hva vil du si til vennen din?

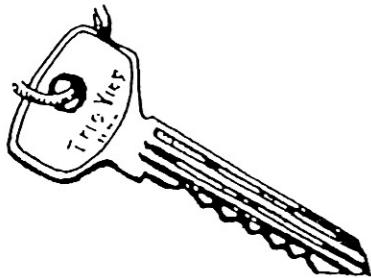
- f) Du ser at kameraten din stjeler en kalkulator på en butikk. Hva vil du si til kameraten din?

Snakkebobler fylles med tekst 1

Skriv replikker – minst 30 ord.

Hva vil du si i disse situasjonene? Fyll ut snakkeboblene.

Framfør replikkene

- a) Du treffer en klassekamerat som nettopp har mistet nøklene sine. Han/hun er fortvilet og ber deg om hjelp. Hva svarer du?

_____

_____

_____

_____

_____

- b) Du har avtalt å møte en venn/venninne i byen kl 17.00. Nå kommer du alt for sent. På lang avstand ser du at han/hun er sur. Du må unnskydde deg. Hva sier du?

_____

_____

_____

_____

_____

- c) Du synes at milkshaken du har kjøpt, smaker rart. Hva sier du når du går tilbake til gatekjøkkenet for å klage?

_____

_____

_____

_____

_____

Norsk språkhistorie Et kronologisk skjema

År	Historiske perioder og begivenheter	Språkhistoriske perioder	Språkhistoriske begivenheter
1929	riksmål→bokmål landsmål→nynorsk		
1905	Unionsoppløsning med Sverige		
1800	1814 Løsrivelse fra Danmark	1525-1800-tallet Dansketida	1885 lm og dansk likestilt 1850 Aasens ordbok 1848 Aasens grammatikk
1700			1450-1800 Dansk skriftspråk overtar gradvis i Norge
1600			
1500	1536 Reformasjonen	1350-1525 Mellomnorsk tid	
1400	1380 Union med Danmark 1350 Svartedauden	1050-1350 Yngre norrøn tid	
1300			
1200			1200-tallet Litterær blomstringstid i Norge og på Island. Sagaene skrives.
1100	Vikingtid 800-1050	750-1050 Eldre norrøn tid	1000-1050 Det latinske alfabetet kommer
1000			
900			
800			800 Det yngre, nordiske runealfabetet oppstår. Tre ulike språkgrupper tar form: norsk, svensk, dansk
700			
600			
500			
400			
300			
200			
100			
0			
-100			
-200			

I dette skjemaet er bare de aller mest sentrale opplysningene tatt med. Derfor kan du gjerne føye til flere punkter.
Utarbeidet av Randi Grytli

Norsknytts midtsider

Den store ordjakta

1 Minikryss (bokmål)

	1	2	3		4
5			6		
7		8			
9		10			
11					

Vannrett:

1. Presanger
5. Slektning (morbror eller farbror)
7. Stengsel
8. Fugl som kan svømme
9. Svans, rumpe
10. Ledd i kroppen vår
11. Stemmer på, kårer

Loddrett:

1. Mase
2. Skulder/guttenavn
3. Ferdelsåre
4. Sterkt sinne, opphisselse
5. Guttenavn (norsk kongenavn)
6. Borge, sette seg i gjeld
10. Vektenhet (forkortet)

2 Kodegåter

Du finn loysingane på gåtene ved å byte ut kvar bokstav i «kodane» med den bokstaven som følger etter i alfabetet.

1. Ordet tyder eit teikn eller signal. Les vi det bakvendt, kan det både dele og drepe. Kva for ord er det?

Løysing: U H M J : _____

2. x veks på første delen av ordet og er siste delen av det. Kva er x?

Løysing: I N Q C A Z Q : _____

3 På jakt etter navn

I disse setningene skjuler det seg jente- og guttenavn. Finn navnene.

--	--	--

--	--	--

Aldri i livet om jeg våger det.

--	--	--	--

--	--	--	--

Jeg skriver til deg i januar.

--	--	--	--	--

Vi håper du ringer til oss etter middag.

4 Skriv fremmedorda i ordsamlinga i de rette rubrikkene

Ordsamling

astma, pizza, koteletter, kompott, botanikk, guide, roman, teolog, lektor, konduktor, poesi, kapell, bronkitt, sandwich, eksamen, kateket, kusma, sakristi, grammatikk, novelle, globetrotter, difteri, valuta, fabel, sakrament, adjunkt, grateng, pass, virus, prosa

Mat	Kirke	Bøkenes verden	Reiseliv	Skole	Sykdom

Fortelleplakaten

Gjennom alle tider har folk likt å høre på gode fortellinger. Den gode forteller kan trollbinde sitt publikum, ofte på en bedre måte enn de moderne mediene greier. I England er storyteller et eget yrke. Det blir arrangert kurs i å fortelle. Den som vil bli en god forteller, må øve og skaffe seg kunnskaper om dette «yrket».

Her er elleve råd som kan være til hjelp for deg som skal skrive fortellinger:

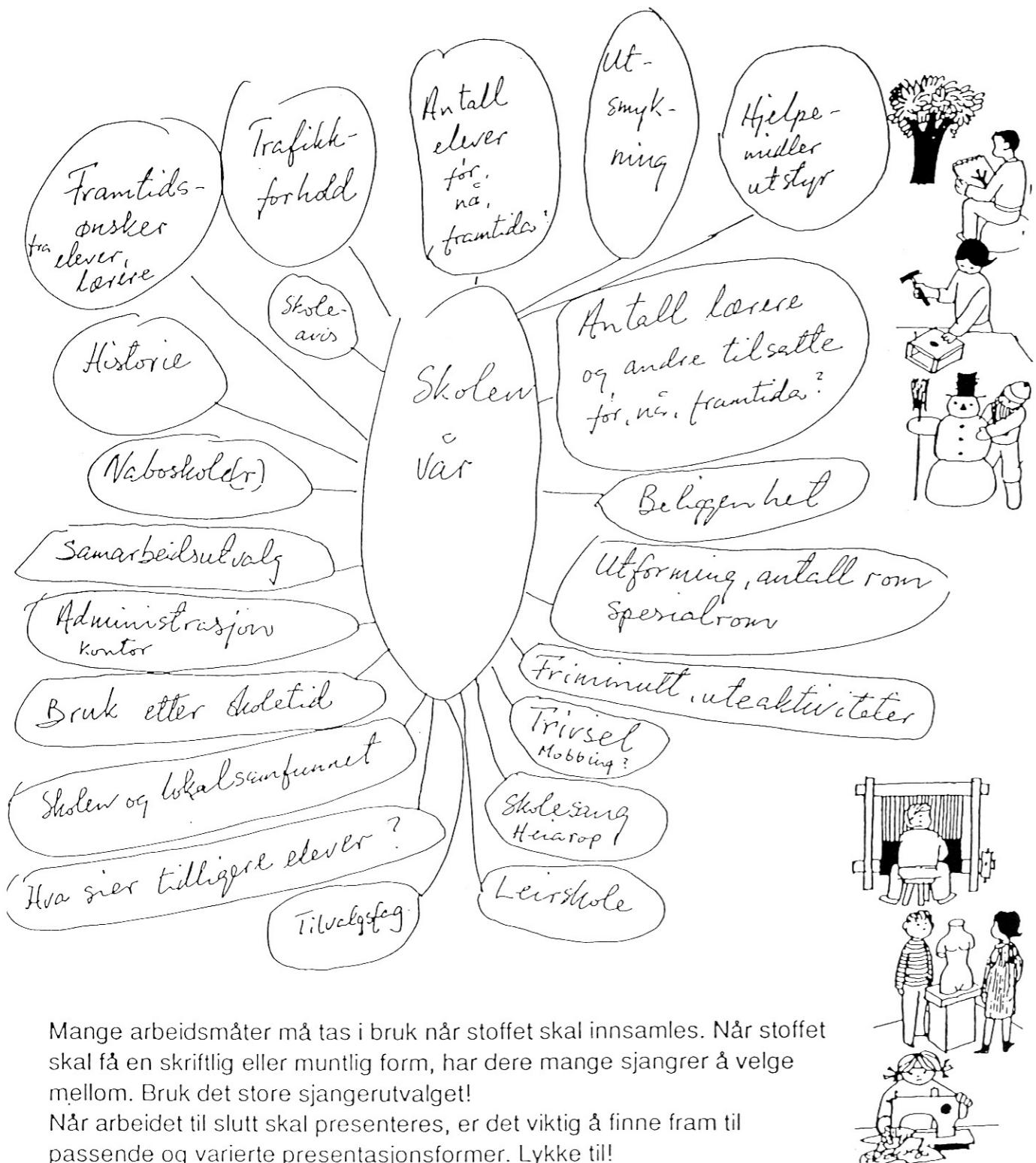
- 1 * Velg helst ei hending som har *gjort inntrykk* på deg. Da er det lett for deg å leve deg inn i stoffet når du skal skape ei livfull fortelling.
- 2 * Alle fortellinger har en *begynnelse*, en *hoveddel* og en *slutt*. Men det går godt an å kaste om på disse delene, for eksempel slik at du starter med slutten.
- 3 * Det er lov til å *lyge* for å få fortellinga mer spennende og morsom. Men overdriv ikke for mye, for da mister leseren troen på at dette virkelig kunne ha hendt. (Dersom det ikke er ei science-fiction-fortelling eller lignende.)
- 4 * Fortell hva du så, hørte, luktet, tenkte og følte. Få med så mange *sanseinntrykk* som mulig.
- 5 * Vær *konkret*. Svar på spørsmåla om hvem som var med. Om hvor, når, hvordan og hvorfor dette hendte.
- 6 * Still spørsmål. Bruk *direkte tale* og utrop. Det gjør fortellinga mer levende.
- 7 * *Varier ordvalget* ditt. Finn synonymer for gå, se, si og andre gjengangerord. Bruk sammenligninger og andre litterære virkemidler.
- 8 * Skriv om *detaljer* du har lagt merke til, for eksempel om personer, steder, ting, dyr.
- 9 * *Ikke si alt*. Da snyter du leseren for gleden ved å være meddikter. Det viktigste er ofte det som ikke blir sagt direkte. Det går godt an å fortelle at en person er gammel, gjerrig, snill eller distre uten å si det rett fram.
- 10 * Skriv ikke for langt. 400–500 ord kan i mange tilfelle være nok når du skriver i skolesammenheng (i åttende og niende klasse). Å *stryke* i en tekst er en nødvendig, men en vanskelig kunst.
- 11 * Ei fortelling skal ha et *muntlig preg*. La en annen person lese fortellinga di høyt for deg. Da oppdager du ofte ting som kan forbedres.

Hvilke(t) råd syns du var de(t) viktigste? Snakk om det i klassen.

Tankekartet – nyttig i idefasen

Nedenfor står et eksempel på et tankekart. Når forslagene til stoff strømmer på i idefasen, er det tjenlig å notere ned momentene raskt, for eksempel på tavla eller på et lysark som ligger på skrifkasteren.

Etterpå kommer arbeidet med å disponere og vrake.

5 Finn fremmedord

Finn fremmedord som betyr det samme. Første bokstavene er oppgitt.

1. Kroppsøving gy_____
2. Gradestokk te_____
3. Fødselsdag ge_____
4. Boksamling bi_____
5. Førerkort se_____

7 Skriv notenavn i rutene under hver note:

1. Et guttenavn

2. Et jentenavn

3. Et jentenavn

8 Ordspråk hulter til bulter

Ordeøre i setningene under er kommet i feil rekkefølge. Sett ordene i riktig rekkefølge slik at du får fem ordspråk.

1. dagen før ned ingen sola kjenner går
2. stort tue velte liten kan lass
3. mens en jernet smi varmt må er
4. dess sør flere mer dess kokker
5. små mange gjør å bekker stor en

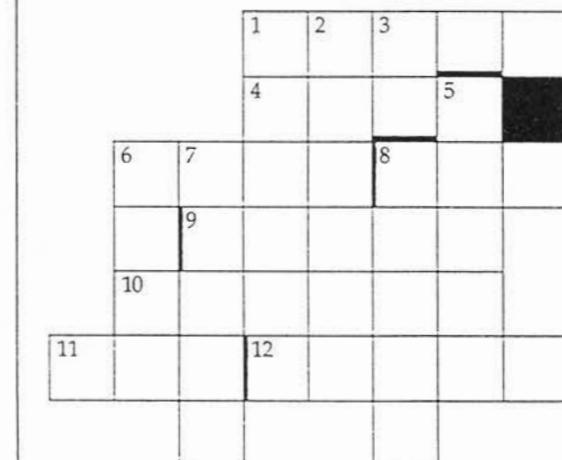
9 Kodegåte

X er en liten del av brødet. Fine herrer før i tiden brukte X som hodeplagg. Hva er X?

Bytt ut hver bokstav nedenfor med bokstaven som kommer foran i alfabetet, så finner du svaret.

Svar: TLBMLFO = _____

10 Kryssord (nynorsk)

Vassrett:

1. Synonym til røvar, banditt
4. Antonym til lang
6. Synonym til still, tagal
8. Synonym til god, fin, ordentleg
9. Synonym til le, skratt
10. Synonym til moden, myndig, utvikla
11. Synonym til skøyartrek, fantestykke
12. Synonym til lei, motbydeleg

Loddrett:

1. Synonym til skofte, vere fråverande utan gyldig grunn
2. Antonym til tragisk
3. Synonym til klokke
5. Synonym til øve
6. Synonym til blunde
7. Synonym til handtak (omvendt)
8. Synonym til mekre (dyrelåt)

Hvor lang tid brukte du på oppgavene? _____ minutter

Pop og rock

Musikk kjenner ingen språkgrenser. Ungdom fra ulike deler av verden dyrker samme popmusikk og samme popstjerner. Verden rundt arrangeres store pop- og rockekonserter der artistene tar sterke virkemidler i bruk. Drønnende rytmer, lys og lyn i sprakende farger, osende røykskyer, utstuderte bevegelser og fargerike og særegne kostymer preger konsertene. Alt er iscenesatt for å begeistre og vinne et stort og ungdommelig publikum.

Mange av rocketekstene er velformulerte og vakre. Bob Dylan, protestsangens konge, skrev tekster som allerede er blitt eviggrønne (evergreens). Chuck Berry som regnes, som rockens første egentlige poet, har skrevet denne teksten:

Skoletid

Står opp om morran og går av sted
Ved tavla står frøken og er helt med
Nye fag hvert eneste år
Du jobber og sliter og håper du står
Skolen gjør deg til nervevrak
Du blir plaget av han på pulten bak

Chuck Berry

ETTERDIKTING

Morgenstemning

Våkner om morran, slapp som ei sild.
Slagverk i hue, pulsen er vill.
Beina er visne, vil ikke gå.
Sjuk og elendig, bussen får gå.

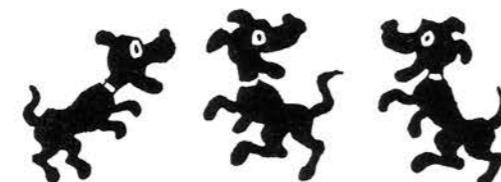
Mu.

Rocketekstene oppstod på 1950-tallet. Tekstene ble skrevet for å synges sammen med pop- eller rockemusikk. I siste halvdel av 1900-tallet har mange undersjangere av rockemusikken utviklet seg, for eksempel synth, afro, countryrock, pønk osv. Samtidig har de ytre virkemidlene som lyd og lys m.m. blitt mer og mer dominerende på konsertene. Fremdeles er tekstene viktige, selv om enkelte artister bruker nonsenstekster (tøysetekster), fordi de synes lyden av orda er viktigere enn hva orda betyr.

Her er et eksempel på en nonsenstekst:

Be bop a lu la

Be bop a lu la
she's my baby
be bop a lu la
I don't mean maybe
be bop a lu la
she's my baby
be bop a lu la
I don't mean maybe
be bop a lu la
she's my baby love
my baby love
my baby love

Vincent/Davis

Da smalt det foran hullet, den store rottekroppen sprellet hjelpløs i fella.
To av ungene var også klemt fast. De tynne føttene beveget seg sakte, i små rykk. Svake, ynkelige pip stakk i ørene mine. Rundt rottemora røvet de andre ungene forvirret omkring. Mørkt blod silte ut av nesen på den halvdøde rotta. Munnen gliste halvåpen, gule tenner, blod.

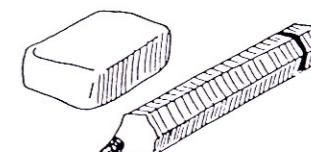
Jeg kjente kvalmen kom. Rottefangeren måtte kaste opp. Han passet ikke til slikt arbeid. Han flyktet skremt fra jobben og gjemte seg i bingen bak den tunge, trygge ryggen til sin venn, Sebastian.

Jon Hildrum

OPPGAVER

1. Skriv ned den setningen i teksten som gjorde mest inntrykk på deg.
2. Når du leste denne teksten, kom du sikkert på opplevelser du selv har hatt med dyr. Skriv ei fortelling.
3. Hvilke tanker gir denne teksten deg? Skriv om det.
4. Teksten gir en rekke opplysninger om jeg-personen. Fortell om jeg-personen slik du ser ham for deg.
5. Hvilke opplysninger kan du nå gi om rotter. Skriv ned opplysningene punktvis. Gå etterpå til oppslagsverk og finn flere punkter.
6. Lag ei tegning, eller en tegneserie, i tilknytning til denne teksten.
7. Velg ett av disse utsagnene:
  - a) Rotter bør utryddes.
  - b) Rotter bør få leve.

Skriv argumenter som bygger under ditt syn.

Skriv til slutt en artikkel. Lag overskrift selv.

Rottefangeren

I begynnelsen av den andre verdenskrigen ble flere norske byer bombet og brent. Rotter og andre kryp som holdt seg i hus, skur og søppelkasser rømte unna flammene og kom i store svermer til bondegårdene rundt byene.

Jeg hadde fått i oppdrag å fange flest mulig av disse skadedyrene som trengte seg inn i uthusene på gården. Ti øre skulle jeg få for hver stor rotte jeg kunne ta livet av - og fem øre for små.

Rottefella ble plassert forsiktig framfor det store avgnagde hullet i veggen. Måtte passe på at den ikke slo meg over fingrene. Fleskebiten, som skulle lokke rotta i fella, måtte sitte skikkelig fast i vippestykket, og fella måtte stå støtt.

Størknet blod og hårtjafser fortalte at fella var brukt før.

Jeg gjemte meg slik at jeg kunne se hullet og fella gjennom en sprekk i plankeveggen. Følte meg som de som titter på en dødsdømt i henrettelseskammeret. Hadde grøsset da jeg leste om dette i avis.

Fra fjøset hørtes de trygge, kjente lydene. Kyrne rørte litt på seg der inne. Den runde grisen, Sebastian, jafset og åt seg julefeit. Hønene kaklet og klukket, de hadde ikke plass i den vesle hjernen sin til å oppfatte spenning og uhygge.

Noe stort og loddent beveget seg i hullet. En spiss rottesnute med blanke, svarte øyne kom til syn. Snart var hele dyret med den tjukke, slepende halen kommet ut på golvet der fella stod. Uhyggen førte vinter inn i kroppen min. Magesekken flyttet høyere opp.

Åtte - ti lyserøde rotteunger tumlet nå ustøe rundt rottemora.

Snart skulle noen dø. Ungene svinset borti fleskebiten, men de var for lette, fella var grovstilt for å ta knekken på store, feite beist.

Et øyeblikk streifet tanken meg at nå ville jeg bli skyldig i at mange unger, riktig nok noe så ufyselig som rotteunger, plutselig ble morløse. Hjelpeløse og blinde svinset de rundt det eneste vesenet som kunne berge dem her i verden. Henne ville jeg nå ta fra dem. Direkte stygge var de heller ikke...

Nei, rotter er skadedyr. Det hadde jeg så ofte hørt i den siste tiden, alle var enige i det. Hvordan ville det komme til å se ut på gården om disse udyrene fikk leve og formere seg her?

Hvordan ville det da gå med fortjenesten min? Jeg måtte legge ned mitt nystartede rottefangerfirma. Hadde planer om å ta på meg rottefanger-oppdrag i nabogårdene også.

Oppgaver til pop og rock

- 1 Les innledningen på forrige side. Er dere enige i den skildringen av pop- og rockekonsertene som står der? Skriv om det.
- 2 Hvorfor tas det så sterke virkemidler i bruk nå det gjelder lyd og lys på rockekonsertene. Drøft saken og formulér et svar.
- 3a Hva slags musikk setter dere i klassen mest pris på? Er det noen forskjell på «musikksmaken» hos jenter og gutter? Foreta gjerne en rundspørring og utarbeid svar.
b Hva mener voksne mennesker om pop og rockemusikk. Gjennomfør en enket (rundspørring).
- 4a Sett opp ei liste over grupper og artister som dere liker.
b Skriv hva som særpreger noen av gruppene og artistene.
c Hvilke av gruppene og artistene som står som svar på oppgavene a, er mest populære akkurat nå?
- 5a I popkulturen støter vi ofte på engelske ord og uttrykk. Hvorfor dominerer engelsk denne kulturen, tror dere?
b Sett opp ei liste over engelske popord. Skriv forklaring på norsk bak hvert av ordene.
- 6a Hva er det som gjør en popartist populær? Bruk tre minutter til å skrive ned punkter.
b Etterpå samles dere i grupper for å lage ei felles liste med momenter. Drøft innholdet på lista.
c Bli enig om en prioritering av de punktene som dere mener er de viktigste på felleslista.
- 7 Framfør tekstene på siden foran som talekor eller rap. Drøft hvordan framføringen kan bli mest mulig variert.
- 8 Hva handler pop- og rocketekster om? Tenk på de tekstene dere har hørt. Sett opp ei liste.
- 9a Skriv noen pop- og rocketekster. Dere kan gjerne bruke svarene på oppgave 8 som ideliste. Velg om dere vil skrive tekster til kjente melodier eller om dere vil utforme tekstene i ubunden form.
b Framfør tekstene i klassen.
c Tekstene samles i klassens pop- og rockebok. Lag tegninger til tekstene, og lim inn bilder og utklipp som passer til innholdet.
- 10 Bruk noen ord fra «SKOLETID», «BE BOP A LU LA» eller en annen rocketekst og skriv etterdiktninger. Skriv gjerne tekstene i ubunden form.

Graffiti - folkedikting i miniformat

Graffiti, pl. av *graffito*, italiensk. Innskrift eller tegning røft risset inn eller skriblet på en vegg.

Alle skriver på veggene, unntatt jeg.
(Pompeii år 79)

Alle har en eller annen gang skrevet noen ord på en vegg – og har på den måten fått utløsning for øyeblikkets behov for å meddele noe. Det bor således en graffitiskriver i oss alle.

Graffiti er i slekt med mange andre kjente sjangerer som ordspråket vitsen, reglen, ordspillet, aforismen, reklameteksten og flere.

Mens grafittien i Norge i 1960- og 1970-åra stort sett var begrenset til politiske slagord og tabuord, knyttet til kjønnslivet, har sjangeren i de senere år fått et mye bredere innhold. Nå har humor, poesi og personlige bekjennelser også fått sine uttrykk på veggene.

HVA KJENNETEGNER GRAFFITI-SJANGEREN?

1. Studer graffitieksemplene i samlingen nedenfor.
2. Sett opp en punktvis oversikt over typiske kjennetegn for graffitisjangeren.
3. Lag en samling graffititekster som dere monterer på oppslagstavla i klasserommet eller på et sentralt sted på skolen der mange kan ha glede av samlingen.
Lag gjerne tegninger til graffititekstene.

Ville fugler flyr –
tamme fugler lengter.

Lev sunt!
Stjel dyrt!
Løp fort!

Norge ut av Golfstrømmen!

Bevar skogen – spis en bever!

Før greide jeg aldri å fullføre
noe, men denne ga

Kvinnene ble født uten humor,
så de ikke skulle le av mannen.

Tenk om det ble krig –
og ingen møtte opp?

Smil, og verden smiler til deg.
Gråt, og du blir våt i ansiktet.

Et kyss er så lite
Når det skal deles på to.

Skap trivsel på skolen.
Bli hjemme!

Om sommeren
bytter menneskene land.

Vi er kommet hit til jorden for å
hjelpe hverandre.

Men hvorfor er de andre
kommet?

Bevar våre villdyr
– sylt en ulv.

En fugl i hånden – skiter på
fingrene dine.

Jogg – og dø sunnere.

Hold byen rein, spis ei due
hver dag.

Rein luft lukter rart.

Det er bedre å ha system i
rotet enn rot i systemet.

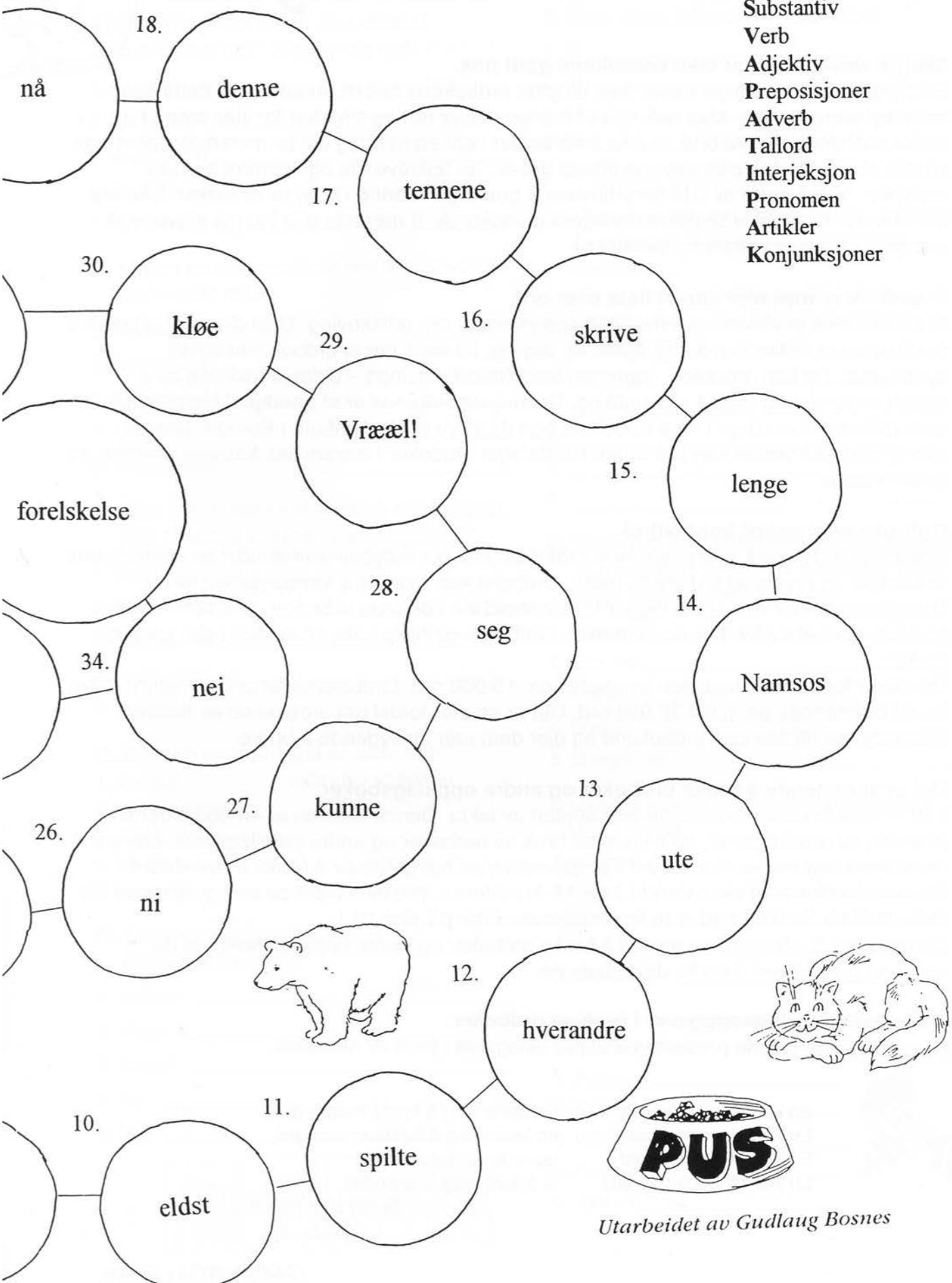
Den som ler sist,
er treg i oppfattelsen.

En tvilling kommer sjeldan
alene.

Det betyr ulykke å falle ned fra
13. etasje.

Glem ikke å huske at du har en
dårlig hukommelse.

IKKSPILL

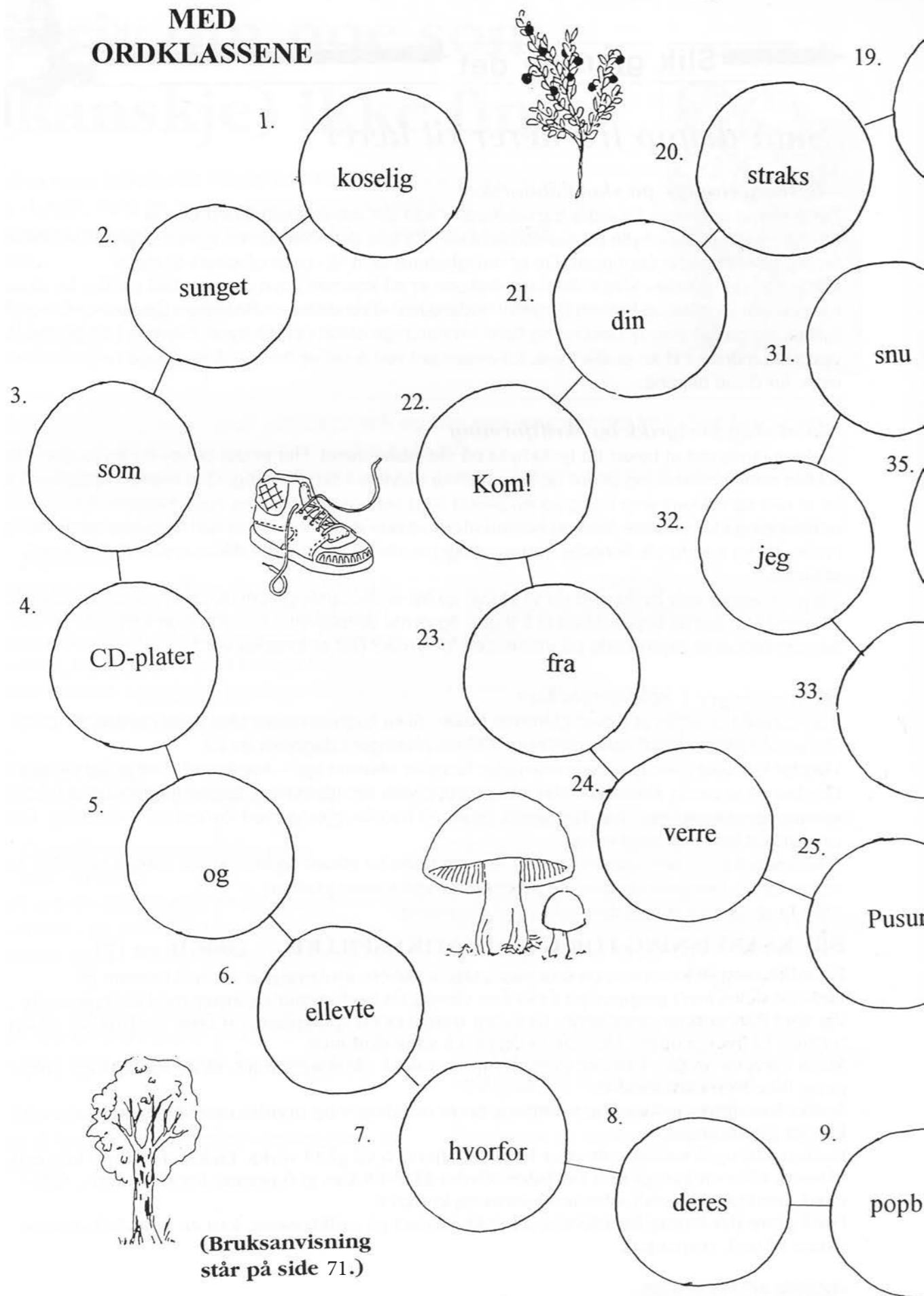

Substantiv
Verb
Adjektiv
Preposisjoner
Adverb
Tallord
Interjeksjon
Pronomen
Artikler
Konjunksjoner

Utarbeidet av Gudlaug Bosnes

**LEK
MED
ORDKLASSENE**

GRAMMA

Logg til refleksjon og kommunikasjon

Sjangeren logg blir nevnt i mange sammenhenger i L97. Lærere som har brukt logg i undervisningen, har gode erfaringer med denne formen for kommunikasjon med elevene.

Etter hvert har det utviklet seg mange former for logg. Et felleskennetegn er at de blir brukt "til refleksjon og kommunikasjon" (L97). Nedenfor nevnes noen aktuelle loggtyper. Flere kan selvsagt også brukes. Loggene må tilpasses de undervisningssituasjonene de skal brukes i.

1 Memoratingslogg

For å lede elevenes tanker inn på et nytt emne er det praktisk å la dem skrive ned noe de vet om emnet. Når læreren på den måten får en pekepinn om hva den enkelte elev vet, er det lettere å planlegge undervisningsnivået. Memoratingslogg har vist seg å være en fin inngangsport til nye emner.

2 Underveislogg

I tillegg til de ytringene elevene kommer med under arbeidet og de observasjonene som læreren gjør, er det nyttig å få skriftlige signaler fra elevene om hvordan arbeidet oppfattes og går. Slike logger gir læreren muligheter til å rette opp skevheter underveis.

3 Egenvurderingslogg

L97 legger stor vekt på at elevene skal vurdere sin egen utvikling. I en egenvurderingslogg skriver elevene om hvilke felter de har merket seg framgang på, og på hvilke områder de har vansker. Her må helt konkrete forhold nevnes, gjerne med henvisninger til tidligere egenvurderingslogger. Læreren kommenterer og gir råd.

4 Logg fra prosjektarbeid

Loggskriving inngår som en fast aktivitet under alle prosjektarbeider. Her skriver en eller flere elever logg på vegne av sin gruppe. En slik logg skal inneholde fakta om arbeidets gang, om måloppnåelse, samarbeidsklima, problemer som oppstår m.m. Slike logger må nødvendigvis bli omfattende. Mens de fleste andre former for logger bare skal leses av læreren, er loggene fra prosjektarbeider logger som alle kan lese.

5 Logg ved leseprosjekter

I forbindelse med større lesearbeider kan logg brukes. Her kan det være tale om forventningslogg før lesningen begynner, om underveislogg og sluttlogg. Både individuelle logger og gruppelogger kan være aktuelle i lesesammenheng.

6 Timelogg eller fast logg

Den mest vanlige formen for logg er timeloggen eller fast logg. Elevene får bruke noen minutter i slutten av timen til oppsummering og meningsytring. Spørsmålene må lages slik at elevene kan svare på dem i løpet av tre-fire minutter. Loggskrivinga må ikke "stjele" mye tid av timen. Etter hvert som elevene venner seg til å skrive logg, går arbeidet fort unna. Loggskriving bør selv-sagt bare foregå i de timene der læreren synes det er formålstjenlig.

I en timelogg passer det best med faste spørsmål, men det kan være naturlig å ha flere varianter. Lurt er det å notere spørsmålene på plakater eller lysark. Elevene får beskjed om de skal svare på alle spørsmålene eller bare velge ut noen.

Her er et eksempel på et loggspørreark:

Navn: _____	klasse _____	
Logg skrevet, dato _____	time _____	
1 Emne for denne timen: _____		
2 Dette har jeg utført denne timen: _____		
3 Hva var enkelt? Hva var vanskelig? _____		
4 Dette syns jeg var interessant: _____		
5 Hva ønsker du mer forklaring på? _____		
6 Samarbeidet du med noen? _____ Hvordan gikk samarbeidet? _____		
7 Synes du at du har deltatt aktivt i undervisningen? _____ Hvis nei, forklar hvorfor. _____		
8 Andre ting som du vil nevne: _____		

Ordene logg og loggbok har opprinnelig et annet innhold enn det som nå brukes i skolesammenheng. Slik forklarer et par leksikonnotiser ordene:

Logg (eng. log, eg. trekloss), instrument til å logge (måle) skipets fart gjennom vannet. Det finnes forskjellige typer, f.eks. hånd- el. flyndrelogg, slepe el. patentlogg og ulike under-vannslogger.

Loggbok el. dagbok, journal som føres på krigs- og handelsfartøyer og skal inneholde alt av betydning for skipets drift og seilas.

Bløte «to-linjere», råstoff til sketsjer

Bløte dialoger fins i hundrevis i avis og ukeblad, ofte på barnesidene. Også i vitsesamlinger, som er populære hos barn, florerer vitser av dette slaget. Det humoristiske poenget i slike kortvitser er vanligvis gjemt i ord som skrives likt, men har ulik betydning. Disse ordene kaller vi homonymer. I tekstene nedenfor fins flere homonymer, for eksempel skrape, ro og fyr.

Lag sketsjer fra forskjellige miljøer

Elevene kan samle slike «to-linjere» og sette dem sammen til små sketsjer. Sketsjene blir tydeligere dersom de settes inn i et miljø. I eksemplene nedenfor er det lett å skjønne hvor handlinga foregår og hva slags personer som taler. På en scene kan det være nyttig med små kulisser som markerer hvor handlinga forgår. Likeens enkle kostymer, masker e.l. som tydeliggjør hva slags personer som medvirker. Dersom en samler skolevitser, butikkvitser, legekontorvitser, restaurantvitser osv., er det enklere å markere miljøene.

Framføring av sketsjer er fin taletrenings. Her må hvert ord komme høyt og tydelig fram dersom tilhørerne skal ha utbytte av framføringene.

- 1 «Hva heter brødre i flertall?»
«Tvillinger.»
- 2 «Skal jeg pakke inn deodoranten?»
«Nei takk, jeg tar den under armen.»
- 3 «Unnskyld unge dame, har du fyr?»
«Ja, han står der borte.»
- 4 «Hvorfor er Per blitt så forkjølet?»
«Jo, i går hadde han to norsktimer i trekk.»
- 5 «Huff, denne vegen er så humpete!»
«Ja, vegvesenet burde få seg en skrape.»
- 6 «I går skjøt jeg en rev på 50 meter.»
«Det var en lang rev.»
- 7 «Hvordan vet du at Hansen har fått gebiss.»
«Jo, det kom fram under samtalen.»
- 8 «Hvorfor skal alderheimen flyttes til fjorden.»
«Jo, fordi de eldre skal få ro.»
- 9 «Se kelner, ålen på tallerkenen min er delt i to!»
«Ja selvsagt, du ba jo om å få en røket ål.»
- 10 «Unnskyld, kan jeg få prøve kjolen i butikkvinduet?»
«Vil du ikke heller bruke prøverommet vårt?»
- 11 «Hvilken glede kan jeg ha av å være medlem av skytterlaget?»
«Du kan treffen gode venner.»

Etterarbeid i varierte former

I etterarbeidet må variasjonsmulighetene være store. Elevene bør få formidle sine inntrykk gjennom korte foredrag, dramatisering i mange former, møteoppvisninger, tegninger med tekst, videoframvisninger, fotomontasjer, intervjuer, referater, viser, vers, slagord, reklameplakater, veggtavler m.m. Det er meget viktig at innslagene blir korte og overkommelige både for dem som framfører og for tilhørerne. Flippover, tavle, kassettspiller, skriftkaster, framvisning og demonstrasjoner av gjenstander, datapresentasjoner m.m. må tas i bruk. Klassene må aktiviseres, de skal ikke bare lytte og se.

Norskfaglige aktiviteter - eksempel «lesenatt»

Alle aktivitetene som er nevnt ovenfor, bidrar på ulike vis til å styrke og utvikle elevenes kommunikasjonsevne, noe som er et hovedmål i norskundervisningen. Som eksempel på et annerledes skolearrangement som blant annet har som mål å stimulere leselysten og styrke de sosiale band i klassen, anbefaler vi prosjektet lesenatt. Klassene blir informert om hvilket lesestoff som hører heime under prosjektet og om arbeidsmåter. Alle må på forhånd levere lesestoff som de skal arbeide med i løpet av natta. Mat for fellesmåltid må elevene sørge for, likeens planlegger klassen hvordan overnattingen på skolen skal ordnes rent praktisk. Faglige innslag forberedes, og grundig skriftlig informasjon til foreldrene må utarbeides. Foreldrene og skolens lærere inviteres til å avlegge besøk under lesenatta. Ved ei lesenatt der lesestoffet rundt midnatt skulle dreie seg om «grøss og gru-tekster», påtok ei gruppe foreldre seg å dukke opp som spøkelser når midnattslaget slo. Etter at spøkelsesoppdraget var unnagjort, serverte foreldrene nybakte kaker. Dette var et populært innslag. Erfaringer viser at elevene ikke savner video og diskomusikk på lesenettene. I tillegg til å være et annerledes faglig arrangement, er også prosjekt lesenatt et sosialt tiltak for klassen.

Fortellerkvelder- eller netter med lokalt stoff er et annet eksempel på et annerledes norskarrangement. Elevene samler lokale sagn, leser og dramatiserer disse. Gjester som kjenner lokalt tradisjonsstoff, kan inviteres til å komme med sine bidrag, men det er viktig at elevene selv står for hoveddelen av innslagene. Når navn og navnetradisjoner gjennomgås, kan det passe med kirkegardsvandring. Navnene på gravstøttene forteller mye om navneskikker m.m. Framtidas skole må bli mer fleksibel. Den tradisjonelle timeplanen må brytes opp. Nær miljøet og lokalsamfunnet må bli en viktig del av læringsarenaen. Dette kan bidra til å vekke spontan undring og naturlig forskertrang hos elevene og forhåpentligvis dempe uroen og de negative tendensene som mange skoler nå strik med.

Norsk – det beste språket for nordmenn

Norsk peker seg ut som det beste språket for alle som er nordmenn. Derfor må vi undre oss over at så mange nordmenn i dag bruker engelsk når de henvender seg til andre nordmenn. Språkeksperter slår fast at det vi trenger å si, kan sies på norsk. Det er språkbrukerne det kommer an på. Et språk vi ikke har lært fra vi var små, blir nesten aldri noe annet enn et fremmedspråk for oss. Morsmålet er «hjertespråket» vårt. Vi er aldri så flinke i språk som når vi bruker morsmålet vårt. Nedvurderer vi morsmålet, nedvurderer vi oss selv.

Spørsmål til ettertanke:

- * Kva for eit språk er du glad på og ulykkeleg på?
- * Kva for eit språk drøymer du på?
- * Kva for eit språk tenkjer du på og skaper du på?
- * Kva for eit språk tøysar og tullar du på?

Kilde: «Ja til norsk! Informasjons- og debatthefte om engelsk i norsk, Norsk Språkråd.

Finn norske ord

Prøv deg på ordkupongene. Fyll inn norske ord på de åpne linjene. I ordrammene får du hjelp om du skulle stå fast.

Ordkupong 1: Idrettsord

Finn norske ord i stedet for hvert av disse engelsknorske eller engelske orda. I rammen nedenfor finner du de norske orda hulter til bulter. Før du søker hjelp i rammen, må du forsøke å finne fram til norske ord på egen hånd.

1. Corner .....
2. Finish .....
3. Hat trick .....
4. Heade .....
5. Guts .....
6. Keeper .....
7. Offroadsykkel .....
8. Rafting .....
9. Supporterklubb .....
10. Windsurfing .....

Du kan velge mellom de norske orda i rammen når du skal svare:
terrensykkel, nikke (ballen), brettsegling, flåteritt, hjørnespark, trillingmål, tæl, tilhengerklubb, målmann, sluttspurt.

Skriv en tekst

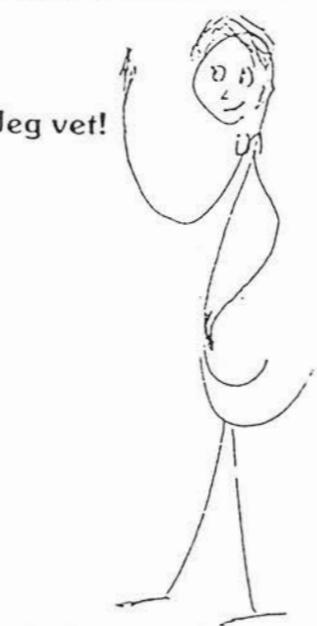
Bruk noen av orda i rammen i en tekst. Du kan selv velge sjanger.

Ordkupong 2

1. Air-conditioning .....
2. Carport .....
3. Computer .....
4. Disc-jockey .....
5. Drawback .....
6. Eyeliner .....
7. Fastfood .....
8. Feedback .....
9. Goodwill .....
10. Happy hour .....
11. Keyboard .....
12. Knowhow .....

Du kan velge mellom de norske orda i rammen nedenfor når du skal skrive:

hurtigmat, tangentfjøl, ulempe, bilbås, sakkunnskap, tilbakemelding, klimaanlegg, billig-time, datamaskin, godvilje, plateprater, øystreker.

Ordkupong 3

1. Matche .....
2. Offshore .....
3. Overhead .....
4. Policy .....
5. Poster .....
6. Rack .....
7. Refill .....
8. Shoppingsenter .....
9. Skateboard .....
10. Slide .....
11. Teamwork .....
12. Whiplash .....

Du kan velge mellom de norske orda i rammen nedenfor når du skal svare:

rullebrett, plakat, skriftkaster, nakkesleng, passe sammen, lydreol, lagarbeid, lysbilde, utaskjærer, påfyll, framgangsmåte, kjøpesenter.

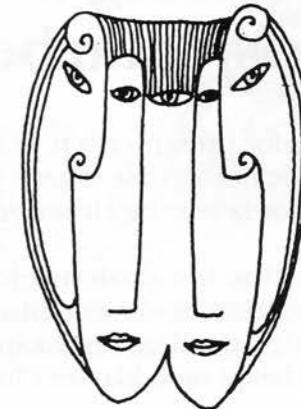

Skriv en tekst.

Bruk noen av ordene i rammen i en tekst. Du kan selv velge sjanger.

Aannerledesskole skaper motivasjon

Den nye læreplanen (L97) har et tydelig teoretisk preg. Langt fra alle elevene har sans for det boklige. På ulike måter gir de tydelig uttrykk for sin motvilje mot lese- og skriveskolen. Særlig er dette merkbart på ungdomstrinnet. Læreplanens teser om at elevenes iboende nysgjerrighet og forskertrang skal drive verket, slår ikke alltid til. Disiplinære vansker og uro gjør det vanskelig å oppfylle de krav som L97 stiller.

En del skoler nyter de mulighetene som tema- og prosjektarbeid (TOPA) gir for å skape oppmuking og variasjon i skolehverdagen. TOPA åpner blant annet for praktisk-estetiske aktiviteter som kan skape en nødvendig motvekt mot en ren teoretisk skole. Gunstig er det også å legge noen økter utenfor skoleområdet. Det skaper variasjon. Å få flettet inn de mange mål og hovedmomenter som læreplanen forlanger, blir de store utfordringene som skolene får arbeide med.

Arrangementer utenfor skolens vegg

Oppfinnsomheten har vært stor når det gjelder å sette i verk annerledes skoledager. Idrettspregede arrangementer som skidager, friidrettsdager, orienteringsdager, volleyballturneringer o.l. er gamle travere som fortsatt står i skolenes årsplaner. Ekskursjoner til bedrifter, fabrikker, bondegårder, institusjoner, videregående skoler, avistrykkerier og andre sentrale arbeidsplasser i nærmiljøet har også lang tradisjon som et ledd i yrkesorientering og lokalkunnskap. Likeens kirkebesøk, konserter, museums-, teater- og kinobesøk, overvåring av rettsaker m.m. Skoleledelsen har i beste fall utarbeidet en fast plan for slike besøk og opphold spredt over hele grunnskolelopet. Her inngår for eksempel leirskoleopphold. Mer spontane uteøkter som snøskulptur-konkurranse, isfiske, orreleikturer og villblomster-presentasjon må legges til tidspunkter som er høvelig for slike aktiviteter.

Uteskole

Ved noen skoler har klassene en fast ukentlig utedag med naturen som skolestue. Skoleadministrasjonen i Oslo har utarbeidet et idehefte om uteskole. Heftet gir faglig og pedagogisk begrunnelse for uteskole og inneholder praktiske eksempler som kan inspirere lærere på alle trinn i grunnskolen til å bruke uteskole i læringsarbeidet. Selv om faglærere nå og da ymter frampå om at de «mister» mange timer i de fagene de underviser i, ser de fleste annerledesdagene som verdifulle innslag i skolen. For at elevene skal ha faglig utbytte av tiltakene, kreves et solid for- og etterarbeid. Når en forbereder utebesøk, må alminnelig folkeskikk vektlegges. Besøkene er også sosial trening.

Hva skjer når vi leser?

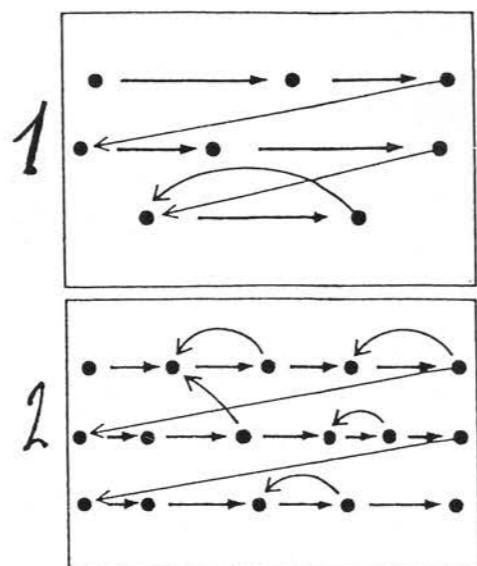
Hva er det egentlig som skjer når vi leser? Mange tror at øynene vandrer rolig fra ord til ord bortover linjen, at de flytter seg ned til starten av neste linje og fortsetter likeens der osv.

Slik er det ikke. Nei, øynene fungerer som et flyttbart fotoapparat som raskt "tar bilder" av større eller mindre deler av teksten på linjen. Hele tiden flytter de seg rykkvis fram over teksten. Bare når de "tar bilder", **fikserer**, står de stille. I disse korte øyeblikkene **leser** vi. Mens øynene flytter seg langs linjen eller nedover på siden, ser vi ingenting. En god leser ser flere ord, kanskje hele linjen i hver fiksering. Han har trent opp sin emne til å **lese i fraser**, dvs. han knytter sammen de ordene som hører i hop.

(Dersom en brått slukker lyset mens en person leser høyt, vil denne personen, dersom han er en god leser, fortsette å lese noen ord etter at det er blitt mørkt i rommet.)

En utrenet leser lar øynene stoppe ved hvert ord, han leser ikke i fraser. Denne leseren får en svært langsom lesetakt. Han utnytter ikke den muligheten øynene har til å lese i hurtige rykk. Dermed blir teksten opphakket, og det blir vanskelig å oppfatte innholdet. Når leseren er kommet til slutten av linjen, har han glemt hva som stod i begynnelsen.

Oftest går også øynene tilbake til det han nettopp leste, for han vil se nærmere på et vanskelig ord eller et fremmedord som han ikke fikk med seg den første gangen han leste teksten.

OPPGAVER

A De to illustrasjonene på denne siden viser på en forenklet måten hvordan to elever leser samme tekst. Studer illustasjonene, og svar på oppgavene.

- 1 Punktene markerer fikseringer. Forklar hva en fiksering er.
- 2 Hva betyr de vannrette pilene?
- 3 Hva skal de diagonale pilene illustrere?
- 4 Hva betyr de krumme pilene?
- 5 Ved hjelp av illustrasjonene skal du sammenligne leser 1 og leser 2.
Forklar hvorfor den ene må være en mye bedre leser enn den andre.
- 6 Hva må den utrenede leseren arbeide med for at leseteknikken hans skal bli bedre?
Forklar.

B Dersom du skal få mening i en tekst når du leser, må du raskt se hvilke ord som hører sammen. Skriv av teksten nedenfor og sett klammer under de ordene som hører sammen.

Når hun leste tenkte hun nesten alltid på andre ting. Rett som det var tenkte hun at hun stod i en klesbutikk. Der hang det vakre klær overalt. Hun så for seg en badedrakt. Da var tankene hennes på badestranda der bølgene slo innover den kvitvite stranda. Hun så for seg fargerike parasoller og hørte glade stemmer. "Du må konsentrere deg om teksten," sa hun til seg selv. Etter at hun hadde øvd seg på det en tid, gikk det bedre med lesingen. Hun syntes arbeidet med leksene gikk bedre, og det hele ble mer interessant.

Hvor har du satt klammene? Sammenlign det du har gjort med det de andre i klassen har utført. Diskuter leseteknikker.

Norsknytt runder 25 år

Norsknytt har nådd moden alder. Med dette nummeret, som er det 80. i rekken, runder tidsskriftet 25 år. Det var Nord-Trøndelag Pedagogiske Fellesjeneste som stod som utgiver av tidsskriftet fra starten av. I sju år var Tore Berg og Jon Hildrum redaktører. De siste atten år har Jon Hildrum vært alene om redaktørjobben. Tidsskriftet utgis nå av Norsknytt ANS med Bjarne Berre som forretningsfører.

Abonnenter over hele landet

Norsknytt ble i de første åra bare sendt til grunnskolene i Nord-Trøndelag. Etter hvert har en rekke skoler og lærere over hele landet fattet interesse for tidsskriftet. Også en del norske skoler i utlandet er abonnenter. Opplaget har stadig vært økende.

Jordnær metodikk, praktiske tips, enkle undervisningsopplegg.

Norsknytt preges ikke av lange, lærde artikler. Nei, her skal praktisk jordnær metodikk stå i høgsetet. Faglige tips, enkle undervisningsopplegg, utfyllingsoppgaver der de åpne linjene og rubrikkene står og roper på svar, er typisk norsknyttststoff. Vi er glade om vi kan hjelpe norsklærerne med å krydre undervisninga med variert og aktuelt stoff, gjerne med litt smil i. Det er alt for mye gravalvor i norsk skole.

Norsknytt vil gjerne også formidle nytt om norskfaget, bidra til å oppdatere gode kolleger. Å nå fram med informasjon er en vanskelig oppgave i vårt kompliserte samfunn.

Norsknytt har selvsagt også mottatt kritikk, noe annet ville være unaturlig. Et ankepunkt har vært at tidsskriftet har for lite jentestoff, mer nynorsk etterlyses. Noen har bemerket at i et språktidsskrift burde ikke trykkfeil finnes.

Kryssordene er populære

Et godt bevis for at stoff fra Norsknytt brukes flittig i klassene er de store bunkene med kryssordløsninger som redaktøren mottar fire ganger i året. (Mer om kryssordets fortreffelighet står på side 2.) Det er ikke uvanlig at det kommer inn 5.000–6.000 kryssordløsninger per nummer. Når bemerkninger, heiarop og tegninger følger med, er det artig å få så mye post. Det er i alle fall tydelig at det er behov for en mottakersentral for slike elevsysler. Det er i tidsskriftets ånd å bruke skjønnlitteratur som premier. Å motivere elevene til å lese skjønnlitteratur har vært ei hjertesak for Norsknytt. Tentamensoppgavene våre er etterspurte. Når tidsskriftet ikke når fram til skolene i så god tid før tentamen som ønskelig, etterlyses tentamensoppgaver.

Store endringer i norskfaget

Norsknytt har gjennomlevd innføringa av tre læreplaner for grunnskolen. M74 som knyttet flere nye delemner til norskfaget og gjorde norsk til avdeling for mangsysleri i skolen, og M87 som sterkt slo til lyd for sjangerlære og litteraturkunnskap. Nå har vi fått L97 med mål og hovedmomenter med formuleringer «i opplæringa skal elevene», tema- og prosjektarbeid m.m. Selvsagt inneholder disse tre læreplanene mange flere momenter enn dem som er nevnt her.

Det er ingen tvil om at norskfaget er blitt mer «elevvennlig» i løpet av det siste kvart hundreåret. Jeg vil våge den påstand at jevnt over har det aldri tidligere vært skrevet så vakkert og bra i grunnskolen som nå. Det er også god grunn til å anta at aldri før har elevene lest så mye skjønnlitteratur som nå. Lesing og skriving er knyttet nærmere sammen. Disse aktivitetene befrekter hverandre gjensidig. Men det er ingen grunn til å påstå at lese- og skriveferdighetene er gode nok i norsk grunnskole. Mye kan og må forbedres.

Muntlig eksamen i norsk, forslag til oppgaver

Alle elevene må få spørsmål om litteratur, men faglæreren bør gi oppgaver fra ett eller flere av de andre hovedemnene i tillegg.

1 Litterær tekst

Litterær tekst

- eleven leser teksten høyt
  - forteller om handlingen videre
  - gjør rede for sjangeren, språklige og litterære virkemidler
  - forteller litt om forfatteren og den perioden verket er tatt fra

Denne sekvensen bør ikke ta for lang tid. Eleven må være forberedt på å bli avbrutt.

2 I tillegg til tradisjonelle spørsmål til innhold, kan en også stille elevene spørsmål av typen:

- Hva tror du ville ha skjedd dersom hovedpersonen hadde handlet annetrued?
  - Hva ville du ha gjort i hans/hennes sted?
  - Hvilket råd ville du ha gitt en person i en tekst?
  - Hvordan tror du det gikk videre?
  - Hva skjer med teksten dersom du fjerner alle adjektivene?
  - Hva skjer med teksten dersom du bytter tid, f.eks. fra preterium til presens?
  - Hva heter det på din dialekt?
  - Hvordan går du fram når du arbeider med en tekst?
  - Hva har du lært av arbeidet med denne teksten?

3 Språkhistorie

- Hva er spesielt for denne perioden, språklig, sosialt og kulturelt?
  - Hva er det i teksten som forteller deg noe om når den ble skrevet?
  - Hvordan kan du se at teksten er nynorsk/på dialekt?
  - Ordvalg, formelt/uformelt språk, slang, fagspråk osv.
  - Setningsbygning, lange/korte perioder, ufullstendige setn. osv.
  - Dialektkunnskap.

4 Kristisk lesning/vurdering

Med utgangspunkt i en kort, ukjent tekst, (det kan være en reklametekst, et leserbrev, en leder, en rapportasje o.l.) skal eleven kunne si noe om

- sjanger
  - sender - mottaker
  - budskap - hensikt
  - subjektiv/objektiv fremstilling
  - språkbruken, f.eks. plussord/minusord

Eleven må begrunne sitt standpunkt ved å vise til ord/uttrykk i teksten

5 Prosjektarbeid eller annet gruppearbeid

- Eleven kan fortelle om:
    - Hovedtema
    - Arbeidsmåter som ble benyttet
    - Det stoffet han/hun var ansvarlig for
  - Eleven kan vurdere:
    - Planlegging av arbeidet
    - Organiseringen
    - Egen innsats
    - Fremføring, redegjøring for andre
    - Læringseffekt

6 Sær oppgave

- Eleven kan fortelle om valg av tema for evt. særøppgave og om den fremgangsmåten som ble benyttet.

«Forprøve»

Det er høstet gode erfaringer med å la elevene gjennomgå en «forprøve» før de kommer inn i eksamensrommet til faglærer og sensor. I praksis går dette ut på at eleven plasseres i eget rom og får arbeide med noen tilrettelagte oppgaver før hovedeksamen. Arbeidstiden kan være ca. 20 minutter.

Eksempler på slike oppgaver kan være å trekke hovedinnholdet ut fra en tekst, studietekniske oppgaver, samle argumenter for/mot ei aktuell sak o.l. Eleven gjør greie for arbeidet når hun/han møter ved «eksamensbordet».

Lag først et tankekart

Når du skal samle og ordne momenter til et skriftlig arbeid, er det nyttig å sette opp et tankekart. Du ser et eksempel på et tankekart nedenfor. Jon skal skrive en tekst som har overskrifta "HUNDEN MIN". Denne overskrifta setter han midt på et stort ark. Rundt denne overskrifta plasserer han hovedmomentene i teksten. Deretter knytter han undermomenter til hvert hovedmoment. Når han har plassert de momentene som han syns det er naturlig å ha med i teksten, vurderer han hvilken sjanger han vil bruke.
Med utgangspunkt i tankekartet skriver han så teksten.

Et tankekart hjelper deg til å få teksten du skal skrive ryddig og oversiktlig. Tankekartet gjør det lett for deg å sette avsnitt og undertitler. Et tankekart egner seg best når du arbeider med brukssjangrene. Flere elever kan gjerne samarbeide om å utarbeide tankekart. Bruk av farger gjør tankekartet enda mer oversiktlig.

Tankekart (mindmap)

